

ЗМІСТ	
ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОБУДОВИ ГЕНДЕРНИХ МОДЕЛЕЙ ПОВЕДІНКИ У СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ	6
1.1 Основні психологічні підходи до визначення гендерних моделей поведінки	6
1.2 Соціально-психологічні особливості побудови гендерних моделей поведінки у студентському віці	15
1.3 Інтерес до протилежної статі як чинник формування гендерних моделей поведінки у студентському віці	23
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОБУДОВИ ГЕНДЕРНИХ МОДЕЛЕЙ ПОВЕДІНКИ У СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ	33
2.1 Методологічні засади емпіричного дослідження гендерних стратегій поведінки у студентському віці	33
2.2 Аналіз емпіричних результатів дослідження сучасних гендерних моделей поведінки у студентському віці	37
2.3 Дослідження стереотипів маскулінності-фемінінності в гендерних уявленнях сучасних студентів	42
РОЗДІЛ III. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОДЕЛЕЙ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ	49
3.1 Особливості формування гендерної компетентності студентів	49
3.2 Гендерна культура як умова формування гендерної компетентності студентів	55
3.3 Соціально-психологічні особливості використання активних методів навчання у побудові гендерно компетентних моделей поведінки у студентському віці	61
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	76
ДОДАТКИ	81

ВСТУП

Актуальність дослідження. В умовах сучасного суспільства чітко простежується перехід від уніфікованого виховання особистостей до парадигми диверсифікації - різнобічних і різноманітних варіантів впливу на розвиток людини. Індивідуальний вибір став новою цінністю, що затвердилася в процесі зміни загальної системи ідеалів, стереотипів і правил поведінки в соціумі. Цей процес посилюється і завдяки умовам соціокультурного різноманіття, коли прояв культурних традицій став вільним і почав помітно впливати на побудову гендерних відносин.

Аналіз розвитку гендерних відносин у суспільстві нерідко приймає редукціоністський, тобто спрощений характер, внаслідок чого погляд на розвиток відносин між статями нерідко підміняється ідеєю вседозволеності, безконтрольності і цинізму під прикриттям гасла «відкритого і вільного суспільства». Що у свою чергу веде до закріплення серед молоді спотворених моделей гендерної поведінки.

Дослідження ставлення до протилежної статі в психологічній науці здійснювалася в різних напрямках. Особливий інтерес для психологів становлять міжособистісні відносини, які складаються між різними статями, як ціннісно-обумовлені психологічні зв'язки (О.Вейнінгер, Г.Крайг, Д.Майерс, В.Москаленко, К.Хорні та ін).

Дослідження відносин між представниками різних статей розвивалися в гендерному напрямку, метою якого було розкрити специфіку і показати сутність взаємини між статями як субкультурами, в кожній з яких присутній певний набір прийнятних способів життєдіяльності та поведінки (Е.Бершайд, К.Дайон, Д.Кроулі, У.Уолстер, Т.Хаптанова, К.Хендрік та ін).

Проте, незважаючи на велику кількість статей і публікацій з даної теми, існує проблема формування гендерної компетентності та гендерних стратегій поведінки в студентському віці, яка полягає в тому, що цей процес залишається не тільки недостатньо вивченим, але й мало керованим, і в окремих випадках, стихійним. В

результаті, відносини до протилежної статі можуть придбавати спрощений характер, обмежуючись статевим потягом і будуватися на основі вузько-традиційних уявлень. Відносини до особистості протилежної статі підмінюються біологічної орієнтацією. Це призводить до взаємних розчарувань, конфліктів і психологічних травм.

Вирішення цієї проблеми набуває особливої важливості стосовно студентського віку, коли активізується міжособистісний вибір в романтичних стосунках, створюються студентські сім'ї, виникає ризик стихійності у розвитку відносин.

Об'єкт дослідження: гендерні моделі поведінки у студентському віці.

Предмет дослідження: соціально-психологічні особливості побудови гендерних моделей поведінки у студентському віці.

Мета дослідження – дослідити соціально-психологічні особливості побудови гендерних моделей поведінки у студентському віці

Для реалізації мети в ході дослідження вирішувалися такі завдання:

1) здійснити теоретично-методологічний аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури з проблематики соціально-психологічних особливостей побудови гендерних моделей поведінки студентському віці;

2) експериментально дослідити маскулітності-фемінітності в гендерних уявленнях сучасних студентів;

3) здійснити інтерпретацію та зробити висновки про особливості сучасних гендерних моделей поведінки у студентському віці;

4) визначити особливості формування та умови розвитку гендерної компетентності у студентів.

Методологічними основами дослідження стали: теорія вікової періодизації (Б.Г.Ананьєв, А.Зимова, В.Т.Лісовський та ін.), теорія міжособистісних відносин (Л.Я. Гозман, Я.Л. Коломінський, В.Н. Куніцина, В.Н. Мясичев та ін.), теорія прихильностей (Дж.Боулбі, М.Махлер, Д.Штерн, М.Ейнсворт та ін), теорії стилів любові (Д.А.Лі, Р.Стернберг та ін), ідеї гуманістичної психології (М.У. Богуславський, Р.П. Мильруд, К.Роджерс та ін), теорія інтересу як вибірково

спрямований сприйняття (А.Г. Архипов, Л.І.Божович, С.Л. Рубінштейн та ін), теорія гендерних відмінностей (І.В.Грошев, Б.Шон та ін), модель циклу романтичної любові (В.Джонсон, У.Майстрі і ін)

Методи дослідження: теоретичні (теоретичний аналіз, порівняння, узагальнення, інтерпретація, систематизація); емпіричні (бесіда, спостереження, тестування); методи кількісного та якісного аналізу даних.

Експериментальна база: дослідження проводилось на базі Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. У дослідженні брали участь студенти Інституту педагогіки, психології і мистецтв(n=25) та студенти Інституту фізичного виховання на спорту(n=25).

Наукова новизна полягає у визначенні основних соціально-психологічних особливостей, які впливають на побудову гендерних моделей поведінки у студентському віці та наданні рекомендацій щодо формування гендерної компетентності у студентів .

Теоретичне значення дослідження полягає у теоретичному аналізі психологічних підходів до визначення поняття гендерна модель поведінки у студентському віці, визначенні основних соціально-психологічних особливостей побудови гендерних моделей поведінки та чинників їх формування.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що вивчено основні особливості формування та визначено психологічні умови розвитку гендерної компетентності у студентів, а також досліджено соціально-психологічні особливості використання активних методів навчання у побудові гендерно-компетентних моделей поведінки.

Структура та обсяг. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Робота містить (2)таблиці, (4)рисунок, (7) додатків (111сторінок). Бібліографія включає (51) праці вітчизняних і зарубіжних авторів .

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОБУДОВИ ГЕНДЕРНИХ МОДЕЛЕЙ ПОВЕДІНКИ У СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ

1.1. Основні психологічні підходи до визначення гендерних моделей поведінки

У нашому житті є певні стійкі параметри поведінки. Протягом кожного дня ми виконуємо ряд одних і тих же дій. Таким чином, існує конкретний набір моделей поведінки повсякденного призначення. Проте це не виключає «вклинювання» у них якихось інших моделей поведінки, обумовлених конкретною обстановкою, наприклад, модель поведінки, яка супроводжує спілкування з протилежною статтю.

Модель (від франц. *modèle*) - це зразок. Вибір моделі поведінки не передбачає жодної байдужої стандартизації людських дій, тобто відсутність в них живого темпераменту, своєрідності мислення, самобутності, звичок. Вибір моделі поведінки - це відтворення таких варіантів, які допомагають особистості стати комунікабельною, а тому і привабливою.

При типології моделей поведінки можна виділити моделі поведінки в офіційному спілкуванні і неофіційному (сімейному, товариському, побутовому). Моделі поведінки можуть бути активного (агресивного) і пасивного (оборонного) характеру.

У повсякденному житті ми сприймаємо поведінку іншої людини як цілісний образ. Висловлюючи свою позицію, ми робимо це одночасно різноманітними засобами. Так, бажаючи проявити симпатію до якоїсь людини, ми, як правило, не тільки скажемо їй про свої почуття, але і передамо їх у м'яких інтонаціях голосу, у привітному погляді. Цей комплекс знаків утворює модель або, іншими словами патерн (схема-образ) поведінки. Модель сприймається як єдине ціле.

Цілісність моделі порушується, коли входять до її складу елементи, які суперечать одне одному [31].

Під гендерною моделлю поведінки розуміють виконання за зразком соціальної функції особистості з огляду на стать як соціальне явище (гендер).

Встановлено, що гендер – це комплекс соціально сконструйованих відмінностей: психологічних, соціальних та культурних ознак, за якими розрізняють особи чоловічої та жіночої статі – маскулінні та фемінінні. На рівні буденної свідомості уявлення про чоловіче і жіноче функціонує у вигляді гендерних стереотипів – стандартизованих уявлень про відповідні їм моделі соціальної поведінки та риси характеру, які утворюють певні типи: «маскулінний», «фемінінний» та «андрогінний».

На основі теоретичного узагальнення наукових даних щодо типових гендерно-психологічних відмінностей чоловіків та жінок було виокремлено такі критерії розрізнення маскулінних - фемінінних рис:

1) соціально орієнтовані ознаки – ступінь домінування та ступінь автономності;

2) індивідуально орієнтовані ознаки – емоційність – раціональність; інтуїтивність – розсудливість; форми мислення, а також спрямованість особистості.

Кожен в своєму житті чув такі вислови, як «справжній чоловік повинен...», «жінці належить...» і т.д. Це система соціальних стереотипів щодо гендерної приналежності. У сучасному світі емансипації жінок, встановлення рівноправності статей, руйнування інституту шлюбу і сім'ї людина дезорієнтована, вона не знає, які ролі притаманні певному гендеру. Відбувається змішання, відторгнення багатьма людьми пропонуються архаїчним суспільством гендерних ролей. Таким чином, у сучасному світі гендер - це досить розмите поняття, яке з плином часу має, безсумнівно, змінитися під запити суспільства[5].

Напевно, кожен помічав, що сценарій взаємин з представниками протилежної статі повторюється: люди ніби постійно перебувають у полоні однієї і тієї ж історії. Наприклад, подруга, яка втретє виходить заміж за алкоголіка. Або друг, якого постійно кидають жінки. Досить часто зараз зустрічається варіант скарг на

кожного нового партнера у жінки: «Він не мужик, я все маю робити сама». А у чоловіків звична скарга: «Їм всім від мене потрібні тільки гроші».

І так з одних відносин на інші переноситься одна і та ж модель поведінки. Згодом чоловік робить для себе висновки, які узагальнюють всіх жінок планети як жадібних і корисливих або поганих дружин і господинь. А жінки вважають, що відтепер у світі існують тільки чоловіки, які прагнуть «сісти на голову» або прожити за рахунок жінки все життя. І дійсно їм такі трапляються. Вони просто саме таких «відбирають» з усіх .

Якщо спробувати подивитися на ситуацію з боку, можна помітити, що в кождих нових відносинах модель поведінки залишається колишньою.

Найчастіше сценарій відносин передається нам з нашої батьківської сім'ї. Такий еталон відносин, який діти відтворюють у своїй власній сім'ї. І неважливо, що багато там, в дитинстві, не подобалося. Проблема в тому, що нічого іншого дитина, яка бачить день у день взаємини батьків, не знає. Дівчинка, виростаючи, може сказати, що не хоче, щоб з нею трапилася така життєва історія, як у її мами, але як по-іншому, вона не знає, звідки їй це знати. Тому вона змушена повторювати життєвий сценарій. Інша крайність — постійно порівнюючи, приміряючи кожен раз еталон на свої власні стосунки, намагатися робити все навпаки. Біда в тому, що цей еталон завжди в голові. І немає можливості проживати своє життя. А в будь-якій стресовій ситуації, вже доросла, така дівчинка буде вести себе саме так, як закладено з самого дитинства.

Однією з часто повторюваних є модель поведінки, коли люди знаходяться в рольовому трикутнику: «жертва», «переслідувач» і «рятувальник». Це деструктивний трикутник відносин, трикутник Карпмана .

Він характерний тим, що люди взаємодіють роками і живуть в цих ролях, при цьому постійно змінюються. Звичайно, найчастіше не усвідомлюючи це, не розуміючи, що їхні взаємини будуються за законом цього трикутника, тому що діють за інерцією. Найчастіше ініціатива таких відносин йде від «жертви». Вона шукає собі рятувальника від якогось поганого «переслідувача». Завжди знаходиться «рятувальник», який хоче врятувати від «переслідувача», обіграти і

зрозуміти «жертву», це — комплементарні стосунки. Через час, коли «рятувальнику» набридає постійна роль опікуна, він починає висловлювати претензії про те, що і йому теж чогось такого хочеться. Щоб його опікали, дбали про нього, цінували. Адже у парі повинен зберігатися баланс «брати – давати». З часом вимоги посилюються, починаються докори, скандали. І тепер вже «рятувальник» виступає в ролі «тирана», або «переслідувача». З часом «жертва» втомлюється від такого стану справ. І так вони постійно можуть міняти свої позиції, переходячи з однієї ролі в іншу. Такі трикутники зазвичай дуже динамічні. Весь час створюються все нові і нові трикутники

Для нашого менталітету такі відносини типові. У нас прийнято давати поради і намагатися втручатися в чужі стосунки. Ще типово шукати винного і покарати його. Так що такий трикутник відносин зустрічається часто[27].

Непорушним в умах багатьох людей залишається той факт, що чоловік у відносинах повинен бути лідером, мати вирішальне слово при прийнятті рішення, бути добувачем, будувати кар'єру і т. п.

Це йде з давніх часів, коли чоловіки полювали на мамонта, а жінки облаштовували сімейне вогнище і виховували дітей. Хоча в сучасних уявленнях про стосунки статей жінка займає рівне, а в деяких випадках — лідируюче положення.

По-перше, потрібно зазначити, що коли ми будуємо відносини з протилежною статтю, ми будуємо ці відносини по моделі відносин наших батьків. Якщо сім'я була не дуже благополучною, дитина вибирає, на його думку, ідеальну модель взаємовідносин іншої пари. Це може бути хто завгодно – друзі батьків, сім'ї, інших близьких родичів, сім'я однокласника.

Ще один факт — вибираючи другу половину для відносин, ми віддаємо перевагу людині, схожій на одного з батьків: дівчата шукають молодого чоловіка, схожого на батька, а юнаки — на матір. Це не стосується зовнішньої подібності, хоча і таке теж буває. Ця схожість може проявлятися в поведінці, рисах характеру, у манері вести бесіду, готувати.

Взагалі, моделі поведінки між статями різноманітні, але серед них проявляються кілька відомих типів:

«Батько – донька». Очевидним у цих відносинах стає той факт, що жінка в них інфантильна, і в чоловікові шукає захист, турботу і опіку. Причому вік партнерів не має вирішального значення, хоча найчастіше такий тип взаємин зустрічається в парах, де чоловік значно старше. Таким чином, жінка в таких відносинах скидає з себе всю відповідальність за події, і перекладають прийняття рішень на чоловіка.

«Матуся – синок». У цьому типі відносин панує матріархат — жінка відіграє домінуючу роль, а чоловік підпорядковується. Часто таке підпорядкування обумовлено тим, що чоловік виховувався в сім'ї, де владною була мама. Він звик, що жінка відіграє головну роль у сім'ї. Дійсно ж, навіть за проведеними дослідженнями, деяким жінкам подобається, що чоловік виконує їх вказівки, повністю підпорядкований їх рішенням.

«Брат – сестра». Такі, можна сказати, рівноправні відносини можуть виникнути в парі, коли люди довго знають і спілкуються один з одним. Такий тип відносин представляє деяку небезпеку для благополуччя пари. Звичайно, добре, коли поруч є людина, якій без прикрас можна відкритися повністю і довірити всі свої особисті таємниці. Але така родинний зв'язок незабаром слабшає.

«Пристрасні коханці». Це тип відносин, коли жінка і чоловік ідеально підходять один одному лише в статевих стосунках. Їм дуже комфортно разом і можуть нескінченно проводити час в ліжку. Зазвичай такі відносини сприймаються сторонами, як закоханість, і партнери починають відносини. Але в один прекрасний момент вони розуміють, що абсолютно різні люди. Пізніше їх відносини пронизують сварки. Якщо партнери не хочуть втратити ці відносини, то доведеться враховувати взаємні претензії, йти на компроміси [36].

В основу, мабуть, однією з найбільш популярних моделей відносин між чоловіками і жінками покладена метафора війни. Учасники спілкування виступають тут як представники протиборчих таборів, а відносини між ними описуються військовими термінами. Мета відносин, передбачених цією моделлю,

— «завоювати» один одного (чи, як мінімум, «підкорити серце»). При цьому засоби на «любовному фронті» вибираються відповідні: «напирати», «полонити», «захищатися» та ін.

Інша модель поведінки, швидше за все, навпаки, намагається упорядкувати взаємовідносини між представниками різних статей. Міжособистісні відносини тут структуруються за образом і подобою ділових відносин. У цій моделі найяскравіше проступає мрія людини про спокійне, необтяжене несподіванками щастя в особистому житті. Поведінка учасників спілкування спирається на категорії «прав» та «обов'язків», на поняття «обов'язку» та «відповідальності». Слова і вирази, що описують такі відносини, запозичені в основному з юридичної сфери. Звичайні знаки уваги (а тим більше визнання в любові) тут рівносильні підписання «контракту», що передбачає зобов'язання як з одного, так і з іншого боку. Втіленням цієї моделі є інститут шлюбу — для багатьох людей «гарант» щастя і стабільності. Однак і аномалії гендерних відносин також можуть описуватися через юридичні метафори: «Вона вкрала у мене 10 років життя»; «Він вбив у мені жінку».

Близька до попередньої гендерна модель описує взаємини як торгово-економічну взаємодію. Виходячи з цієї моделі учасники спілкування з'являються один перед одним як продавці («Яка мені від цього користь?»), покупці («Що мені це буде коштувати?»), інвестори («Я вклав(ла) до неї(нього) стільки сил, а толку ніякого!»). В основі «гендерної торгівлі» лежить взаємовигідний обмін ресурсами (емоційними, поведінковими, тілесними тощо), тому цю модель можна також назвати «моделлю обміну».

Перераховані вище гендерні моделі прийшли з різних сфер людського досвіду — головним чином професійної діяльності, — де відносини між учасниками досить формалізовані, де для кожного з них призначена певна роль. Втілюючись у сфері стосунків між протилежними статями, ці моделі приносять з собою свої специфічні правила і закони, які успішно «працюють» в нових умовах. Цікаво, що деякі прототипічні комунікативні ситуації вже пішли в минуле (або

зустрічаються дуже рідко і лише в деяких культурах), але прекрасно працюють у гендерних відносинах, наприклад: «господар/господиня і раб», «пан/пані і слуга».

Крім згаданих моделей, які взяті з інших — не гендерних відносин, можна виявити й інші метафори, запозичені взагалі не в комунікативній, а предметній сфері.

Наступна гендерна модель є, мабуть, найбільш архаїчною з усіх. Вона ґрунтується на анатомічних відмінностях між чоловіком і жінкою, а саме на відмінностях між їхніми статевими органами і тими функціями, які вони виконують в статевому акті. Згідно з анатомічною моделлю, чоловік повинен бути міцним, наполегливим, активним, проникаючим; а жінка — податливою, м'якою, пасивною, приймаючою.

В основі наступної гендерної моделі є відома метафора «людина — машина». Партнер по спілкуванню тут представляється як механізм, яким можна керувати, треба тільки знати відповідні «кнопки»: натисни і отримаєш результат. Механізм може бути грубим, тоді мова йде про «важелі», а може бути тонким, наче комп'ютера, тоді говорять про «програмування». Дейл Карнегі, наприклад, прославився тим, що проголосив універсальним важелем для всіх людей «почуття власної значущості». Яскравим прикладом реалізації механістичної моделі є поняття «маніпуляція» (лат. manus — рука).

Механістична модель пов'язана з метафорою «відносини — це предмет-речі». Завдяки цій метафорі взаємини субстантивуються, тобто перетворюються на речі, найрізноманітніші за своїм «якості», наприклад: «Ці відносини для мене дорогі»; «Наші відносини прогнили наскрізь»; «Він повністю зруйнував все те хороше, що між нами було»; «У нас дуже міцні/неміцні відносини»; «Я хочу відновити наші відносини». В якості предмета речі можуть виступати не тільки відносини, але й самі партнери по спілкуванню. Партнери-речі можуть ідеально підходити один одному», «складати єдине ціле», а можуть бути «несумісні». Властивості людини-речі найчастіше вкрай редукуються, повністю виключаються такі атрибути особистості, як «активність», «свобода», «внутрішній світ» та ін., навпаки,

людина (його почуття і вчинки) набуває властивостей, якими ми зазвичай описуємо предмети «використовувати», «кидати» і подібні.

До цієї гендерної моделі можна віднести відоме звернення «дорога»/«дорогий». Апогеем моделі «інший — це предмет-річ» є метафора «митець і його творіння». При цьому сучасним Пігмаліоном може бути як чоловік, так і жінка: «Я його створила»[44].

Існує також інша типологія основних гендерних моделей поведінки.

«Класична». У багатьох сім'ях наших батьків, бабусь і дідусів прийнято, що чоловік домагається успіху в кар'єрі, а жінка є берегинею домашнього вогнища. Як правило, союзи, що ґрунтуються на даних поглядах дуже міцні, так як партнери – це не просто хлопець і дівчина, а союз, команда. Такі відносини виникають між людьми з схожими життєвими цілями та інтересами, вони намагаються все робити разом. Пари створюють традиції і ритуали, а головною їх мрією є – жити довго і щасливо. І хлопець, і дівчина зазвичай сповідують однакові життєві принципи і намагаються весь вільний час проводити разом. В першу чергу, такі союзи відрізняються сталістю і стабільністю. Обов'язки розподілені, життя безтурботне і конфлікти є досить рідкісним явищем, вони уміють знаходити компроміси і намагаються уникати протиріч.

«Кожен сам за себе». Бувають союзи, де обоє – самодостатні і впевнені в собі особистості, багато чого досягли в житті. Такі люди схильні сприймати партнера як рівноправного собі. Така гендерна модель поведінки підходить для людей, які навіть в стосунках воліють зберігати певну частку самостійності і хочуть багато чого досягти в житті. Жоден із них в таких союзах не визнає розподілу обов'язків за статевою ознакою. Пари часто розлучаються на час і нерідко вирушають у подорожі поодиноці. І хлопець, і дівчина в таких стосунках поважають особистий простір один одного.

«Немає життя без тебе». Такий союз з'єднує людей, які не уявляють свого життя один без одного, живуть інтересами один одного і вірять, що будуть жити щасливо до кінця своїх днів. Вони створюють сімейний затишок, особливо не зациклюючись на деталях. Сенс життя для них укладено в турботі про близьких, і,

в першу чергу, один про одного. Такі пари оберігають свій світ від зовнішніх вторгнень. Ця модель відносин підходить тим, хто вважає найголовнішим у житті - досягти спокою, сховавшись від життєвих негараздів в затишній тиші власного будинку. Партнери все роблять разом і ніколи не сперечаються про розподіл обов'язків. Всі побутові питання вирішуються легко і без сварок. Головними цінностями в таких сім'ях є взаєморозуміння й любов. Добробут і кар'єрний ріст в даному випадку не є фетишем для чоловіка і жінки, які вступили в стосунки. Набагато більше задоволення приносить спільне проведення часу, ніж досягнення будь-яких висот поза парою.

«Рівноправні партнери». У такому союзі у партнерів є власні інтереси, які вони цінують понад усе. Їх інтереси практично не перетинаються. З боку здається, що вони разом по необхідності. Кожен сам вирішує свої проблеми, а обговорюються лише ті питання, від вирішення яких залежить спільне майбутнє. Пари чітко розписують обов'язки, рідко влаштовують вечірки, практично ніколи не їздять разом у відпустку. Такі союзи відрізняються стабільністю і рідко розпадаються, не дивлячись на відсутність сильних почуттів.

«Чоловік і дружина – одна сатана». Дана модель є найбільш гармонійним типом союзів. Партнери націлені на довгострокові відносини, всі проблеми вирішують разом. Вони створюють затишне «гніздечко», в якому їм обом зручно існувати і розвиватися як особистостям, мають спільні цілі в житті, однакові пріоритети і погляди на життя. Сильні сторони таких відносин - свобода від стереотипів і відсутність передбачуваності. Партнери розподіляють обов'язки, але часто замінюють один одного при їх виконанні. Правила і традиції існують, але часто змінюються і вдосконалюються. Заради спільної справи обоє готові поступитися власними інтересами. Ці відносини можна назвати близькими до ідеальних. Міцні сім'ї будуються саме на прагненні піклуватися один про одного, відкритості зовнішньому світу, здатності підтримати партнера в скрутну хвилину.

[43]

1.2. Соціально-психологічні особливості побудови гендерних моделей поведінки у студентському віці

Гендерна модель поведінки особистості є унікальним явищем, яке формується під впливом найближчого соціального оточення та індивідуальних рис самої людини.

Саме соціальне оточення впливає на формування, насамперед, гендерної ідентичності людини, а згодом і моделей поведінки у спілкуванні з особами протилежної статі. До соціальних особливостей, що впливають на формування гендерних моделей поведінки у студентському віці відносять: гендерну ідентифікацію особистості та наявні гендерні стереотипи поведінки. Гендерна ідентифікація – це, власне, усвідомлення індивідом своєї статевої належності, переживання ним своєї маскулінності/фемінінності та готовність виконувати визначену статеву роль. Ідентифікувати (усвідомити) себе чоловіком або жінкою – означає прийняти ті психологічні якості й моделі поведінки, які суспільство приписує людям залежно від їх біологічної статі.

Тобто гендерна ідентичність передбачає існування певних оціночних компонентів, зокрема, уявлень індивіда про те, наскільки його поведінка та особистісні характеристики відповідають сподіванням та вимогам суспільства до жіночої або чоловічої ролі. Вона виступає основним компонентом самосвідомості людини. Гендерна ідентичність формується поступово в процесі соціалізації. Вирішальним етапом її формування є підлітковий вік, у цей період відбувається її остаточне формування.

Поряд із терміном гендерна ідентифікація (ідентичність) часто зустрічається і поняття гендерна роль особистості. Термін “гендерні ролі” пов'язаний з тим, у якій ступені людина приймає й слідує формам поведінки, що пропонуються йому або їй культурою. Кожний індивід розвивається як представник конкретної статі.

Так як пубертатний період є вирішальним етапом формування гендерних характеристик. Становлення не тільки гендерної ідентичності, але й гендерної ролі - проблема, що виникає перед людиною й вирішується нею протягом цього

часу. Юнаки змушені постійно пристосовуватися до фізичних і фізіологічних змін, що відбуваються у організмі, переживати “гормональну бурю”. У результаті статевого дозрівання розширюється сфера сексуальних переживань, виникає підвищений інтерес до протилежної статі [14].

Образ-Я чоловік/жінка (який(а) повинен(повинна) подібатися представникам протилежної статі) посилено конструюється під впливом різних соціалізуючих факторів і міцно вбудовується в загальну Я-концепцію. Потреба переконуватися в нормальності свого розвитку знаходить силу домінуючої ідеї. Всі хлопчики й дівчата оцінюють власні ознаки мужності й жіночності. Від того, як складаються знання підлітка про себе, як формується переживання свого “фізичного Я” взагалі й статевого зокрема, залежать багато сторін його майбутнього відношення до самого себе й до оточуючих людей .

I.Кон виділяє деякі особливості гендерної поведінки у юнацькому віці:

1. Поділ любові й сексу. Юнацька мрія любові і образ ідеальної коханої часто позбавлені сексуального змісту, а образ, на який проектується еротичні фантазії, нерідко являє собою тільки сексуальний об'єкт, позбавлений інших характеристик. Засобом «заземлити» хвилюючі їхні еротичні переживання (до яких вони психологічно й культурно часто не підготовлені) є брудні анекдоти й порнографія.

2. Експериментальний характер сексуальності. Відкриваючи свої сексуальні здібності, юнак намагається досліджувати їх з різних сторін. Тому в цьому віці спостерігається велика кількість випадків поведінки, що відхиляється, що у більшості випадків є експериментуванням.

3. Гендерні взаємини, як ознака по дорослішання. Для підлітків власні переживання, усвідомленні у світлі стереотипної гендерної ролі, іноді важливіші, ніж об'єкт прихильності. Цим і пояснюється значимість думки однолітків власної статі. I. Кон наводить приклад “епідемії закоханості”: коли в групі з'являється пара, як закохуються всі. Інтимна близькість так само може бути засобом самоствердження. [18]

Сьогодні все більше число вчених погоджується із представниками нової психології статі які вважають, що основну роль у формуванні психічної статі й гендерної ролі грають соціальні очікування суспільства, які виникають відповідно до конкретної соціально-культурної матриці й знаходять своє відбиття в процесі виховання. Причому стать психічна, соціальна, яка засвоюється під час життя, відіграє більшу роль, чим стать біологічна [9].

Гендерні ролі - це прояв диференціації діяльності, статусів, прав та обов'язків індивідів залежно від статі. Це різновид гендерних ролей; що відображають певні очікування суспільства й проявляються в поведінці. На рівні культури існують у контексті певної системи статевої символіки та стереотипів маскулінності й фемінінності. Маскулінна гендерна роль приписує чоловікам бути домінантними, агресивними, орієнтованими на кар'єру, більш успішними в технічних науках. Від чоловіків також очікують, що змолоду тамуватимуть свої емоції й почуття. Жінки, навпаки, мають бути слабкими, залежними, м'якими, успішнішими в гуманітарних науках, а також більш емоційними. Вважається, що жінки прагнуть до створення сім'ї та обмежуватися домогосподарством і піклуванням про батьківщину. І. Кон вважає, що неможливо звести соціальні взаємини статей до одної-єдиної системи детермінант. Відповідно до статевого символізму стародавніх міфів чоловіча стать втілює відновлення й мінливість, а жіноча -збереження й стійкість. У багатьох древніх міфах, за винятком тантризму, чоловік виступає як носій активного, соціально-творчого початку, а жінка - як пасивно-природна сила Важко сказати що-небудь про збалансованість гендерних ролей при матріархаті, тому що занадто мало інформації збереглося про цей період людства, але з настанням патріархату погляд на жінку як на істоту другого сорту стало вираженням досить ясно.

Жіночі гендерні ролі були пов'язані головним чином з родиною, тому співвідношення гендерних ролей в історії суспільства розглядалося головним чином з погляду шлюбно-сімейних відносин. Розроблена Е. Ейдемільлером (1996) концепція соціологізованого сімейного спадкування як передачі родового

сімейного сценарію показує, що саме з родини починається засвоєння гендерних ролей.

Сімейні відносини розвиваються в контексті конкретних соціокультурних умов а взаємовідносини гендерів, як указує Ш. Берн, прямо залежать від соціальних норм і соціального контексту. А. Іглі висунула припущення про те, що гендерні стереотипи є соціальними нормами. Це означає, що в суспільстві є усвідомлення про те, що і жінкам властиві певні набори конкретних якостей і моделей поведінки, і переважна більшість людей дотримується цієї точки зору. Дослідження вказують і на великий внесок дитячої літератури, телебачення й розмовної мови в стереотипне сприйняття чоловіків і жінок. Певну роль у розвитку статево-типових навичок і якостей мають і дитячі іграшки, які формують гендерні переваги у самім ранньому дитинстві. Вплив міфологічного дихотомічного підходу до питань статі відбивається й у результатах досліджень учених, які затверджують, що розходження між статями значимі, при наявності інших досліджень, які показують, що помітних розходжень між статями не спостерігається. М. Крайг вважає, що навіть дійсно існуючі розходження між чоловіками й жінками виявляються досить незначними й піддаються зміні в ході навчання, при зміні життєвого укладу й соціальних очікувань. Однак, оскільки індивідові будь-якої статі властиве наявність гормонів обох статей, ці розходження не є чимось зовсім протилежним. Незважаючи на те, що результати досліджень не підтверджують існування сильних статевого розходжень в емпатії й емоційності, загальноприйняті стереотипи відповідають протилежній точці зору. Довгий час учені вважали, що чоловік психологічно більше здоровий, якщо він відповідає традиційним уявленням про мужність. Тепер все більшого поширення одержує точка зору, що чоловіча гендерна роль може бути джерелом тривоги й напруги через те, що деякі її аспекти дисфункціональні й суперечливі. Компоненти чоловічої ролі - норма успішності/статусу, норма розумової твердості, норма фізичної твердості пред'являють до чоловіків вимоги, які суперечать людській природі й часто є стресорами навіть для тих чоловіків, які можуть їх наслідувати

Гендерні стереотипи можуть впливати на поведінку щодо своєї й протилежної статі. Гендерна сегрегація в питаннях розподілу соціальних ролей і вибору друзів сприяє тому, що представник іншої статі сприймається як щось протилежне. Підкреслення гендерних розходжень вносить вклад у формування упередженого відношення до свого гендеру й упередженого до іншого й провокує виникнення конфліктів. А. Адлер стверджує, що чоловіки постійно прагнуть до панування над жінками, а жінки постійно виражають невдоволення із приводу чоловічих привілеїв, що приводить до постійного порушення психологічної гармонії, у результаті чого страждають обидві статі. Він говорить про те, що перевага чоловічого начала виявляється вже при народженні й далі підсилюється, коли він спостерігає, що жінки займаються менш привабливими видами діяльності й самі не завжди впевнені у своїй рівноцінності із чоловіками. Переваги чоловічої ролі є більшою спокусою для дівчат, які віддають перевагу тільки тій грі й таку активність, що по фізичних характеристиках могли б бути властива хлопчикам.

Позитивна ідентифікація зі своїм гендером може стати потужним джерелом формування почуття статево-рольової ідентичності, а приниження гідності протилежного гендеру здатне підвищити самооцінку. Значення категорії статі для розуміння психологічних особливостей індивіда й специфіки його життєвого шляху доведено численними експериментальними й теоретичними дослідженнями. Однак у вітчизняній психології проблематика статі представлена настільки слабо, що це дало підставу І. Кону назвати її «безстатевою».

У повсякденному житті ми постійно в тій або іншій формі зіштовхуємося з розходженнями між статями, які багато в чому є відбиттям деякої імпліцитної угоди щодо можливості проявляти ті або інші якості. У максимально узагальненій формі вони представлені стереотипами мужності й жіночності. Чоловік - і сильний, незалежний, активний, агресивний, раціональний, орієнтований на індивідуальні досягнення, інструментальний; жінка - і слабка, залежна, пасивна, м'яка, емоційна, орієнтована на інших, експресивна й т.п. Існуючі в суспільстві статево-рольові стереотипи дуже впливають на процес соціалізації дітей, багато в

чому визначаючи їх спрямованість. Виходячи зі своїх усвідомлень про якості, характерних для чоловіків і жінок, батьки (і інші вихователі), найчастіше самі цього не усвідомлюючи, заохочують дітей проявляти саме ці, статево специфічні риси [6].

Цікаво, що таке поведження не є реакцією на реальні розходження між дітьми. Це демонструють, зокрема, експерименти з фіктивною статтю дитини. Так, наприклад, поза залежністю від реальної статевої приналежності, у тому випадку, якщо дитину представляли спостерігачам як хлопчика, його поведження описувалось як більш активне, безстрашне і життєрадісне, чим тоді, коли його вважали дівчинкою. При цьому негативні емоції в «хлопчика» сприймалися як прояви гніву, а в «дівчинки» - страху. Таким чином, соціальний світ із самого початку повертається до хлопчика й дівчинки різними сторонами.

Розглянемо докладніше специфіку соціалізованої ситуації для кожної статі. Як би не описували процес засвоєння статевої ролі в різних психологічних орієнтаціях, безсумнівним є той вплив, що здійснюють на дитину люди, що служать йому моделлю поведінки й джерелом інформації про статеvu роль. У цьому змісті хлопчик перебуває в значно менш сприятливій ситуації, чим дівчинка. Так, мати традиційно проводить із маленькою дитиною набагато більше часу. Батька ж дитина бачить набагато рідше, не в таких значимих ситуаціях, тому звичайно в очах дитини він є менш привабливим об'єктом. У зв'язку із цим як для дівчинки, такі для хлопчика практично в будь-якій культурі первинної виявляється ідентифікація з матір'ю, тобто фемінінні. Більше того, самі базові орієнтації дитини стосовно світу по своїй природі фемінінна, тому що включають такі традиційно жіночі особливості, як залежність, підлегле положення, пасивність і т.п.

Таким чином, у плані становлення гендерної ідентичності хлопчиків треба буде розв'язати більше важке завдання: змінити первісну жіночу ідентифікацію на чоловічу за зразком значимих дорослих чоловіків і культурних стандартів маскулінності. Однак рішення цього завдання ускладнюється тим, що практично всі, з ким близько зіштовхується дитина, особливо в сучасному суспільстві

(вихователі дитячого саду, лікарі, учителі), - жінки. Не дивно, що в підсумку хлопчики набагато менше знають про поведінку, що відповідає чоловічій гендерній ролі, чим жіночій. У той же час поширеність традиційних уявлень про ієрархічне співвідношення гендерних ролей призводить до того, що в порівнянні з дівчатами хлопчики випробовують більш сильний тиск із боку соціуму в напрямку формування статевоспецифічної поведінки. Цьому раніше починає приділятися увага, більше; підкреслюється цінність відповідної ролі й небезпека відхилення від її, та й самі чоловічі стереотипи набагато більше вузькі й категоричні. У сполученні з недоліком рольових моделей такий тиск призводить до того, що хлопчик змушений будувати свою статеву ідентичність переважно на негативній підставі: не бути схожим на дівчат, не брати участь у жіночих видах діяльності й т.п. [25]. При цьому в нашій країні дитина має відносно мало можливостей для властивих маскулінних проявів (наприклад, агресії, самостійності, руховій активності й т.п.), тому що дорослі ставляться до них досить амбівалентно, як до джерела занепокоєння. (Свідченням поширеності подібного відношення є психотерапевтична практика, у якій гіперактивність і агресивність незалежно від статі дитини є значно більше розповсюдженими причинами для звертань батьків за допомогою, чим млявість і загальмованість.) Тому стимуляція з боку дорослих також є переважно негативною: не заохочення «чоловічих» проявів, а покарання за «нечоловічі». Як приклад можна привести типове батьківське висловлення «як не соромно плакати, ти ж хлопчик», причому чоловічі способи реакції на образу або не пропонуються, або знецінюються («не можна битися»).

Таким чином, від дитини потрібно робити щось, що не є для нього досить ясним, і засновано на причинах, які він не розуміє, за допомогою погроз і гніву тих, хто йому близький. Таке положення речей веде до наростання тривоги, що часто проявляється в надмірних зусиллях бути маскуліним і панічному страху робити щось жіноче. У результаті чоловіча ідентичність формується насамперед як результат ототожнення себе з деякою статусною позицією, або соціальним міфом «яким повинен бути чоловік». Не дивно, що створена на такій підставі

ідентичність є дифузійною, легко уразливою й одночасно дуже ригідною. Особливо підсилюється соціальний тиск на хлопчика з переходом у суспільну систему виховання - і дошкільна установа або школа, тому що, з одного боку, учителі й вихователі відрізняються значимо більше високим традиціоналізмом, а з іншої -і самі батьки, готовлячи дитини до зустрічі з новою для нього ситуацією соціальної оцінки, підвищують твердість своїх нормативних стандартів.

Все це приводить до того, що настає момент у соціалізації хлопчика, коли йому необхідно «відхреститися» від «жіночого світу», його цінностей і створити свій - чоловічий. Перехід до цього етапу звичайно починається в 8-12 років, коли виникають перші дитячі компанії, формуються близькі міжособистісні відносини з однолітками, на які відтепер може опиратися як на джерело чоловічих рольових моделей і сферу реалізації маскулінних якостей. Цей процес, що одержав назву чоловічого протесту, характеризується яскравим негативізмом стосовно дівчаток і формуванням особливого «чоловічого», підкреслено грубого й різкого стилю спілкування.

Таке перебільшене уявлення про маскулінність, орієнтоване на найбільш яскраві риси брутального чоловічого образу, трохи зм'якшується й стає більше егалітарним. За західними даними, це відбувається до початку підліткового віку, коли хлопчикова вдається відстояти свою ідентифікацію від тиску жіночого світу. Однак характерний для нашої країни дефіцит можливостей для формування й прояву маскулінності дозволяє припустити, що у нас цей процес протікає ще більш складно й драматично й завершується значно пізніше. Так, зміни побуту, що відбулися за останні десятиліття, призвели до того, що «чоловічих справ» майже не залишилася й у хлопчика немає можливості виявити себе дійсно чоловіком у родині, де насамперед і відбувається засвоєння дитиною гендерної ролі. Хоча подібні зміни в побутовій сфері відбулися практично у всіх розвинених країнах і у нас виражені навіть у меншій степені, особливість ситуації полягає в тому, що хлопчикова не менш важко виявити себе за межами (технічне конструювання, хоббі, самостійна участь у професійній діяльності й т.п.), які

могли б стати потужним джерелом формування позитивної чоловічої ідентичності у плані формування моделей маскулінності.

Яка ж картина в цілому? Постійні й наполегливі вимоги: «будь чоловіком», «ти поводишся не по чоловічому», «ти ж хлопчик», сполучаються з відсутністю можливостей сформувати й проявляти чоловічий тип поведінки в який-небудь зі сфер життя. Можна припустити, що подібна ситуація призводить насамперед до пасивності, відмови від діяльності, що пропонується виконувати у фемінінній формі й нарівні з дівчатами. Краще бути пасивним, чим «не чоловіком», адже при цьому залишається можливість приписати собі цілий набір маскулінних якостей, вважаючи, що вони могли б виявитися в іншій, більше підходящій ситуації.

Серед індивідуально-психологічних особливостей розвитку та формування гендерних моделей поведінки варто звернути увагу на стратегії залицяння. Майже кожен сучасний психолог наводить власну стратегію залицяння молоді. Ми використаємо класифікацію, яку наводить Р.Н.Мільруд. Він виділяє такі основні стратегії залицяння: формування контакту, ідеалізація контакту; лідерство в контакті, маніпулювання контактом; компроміс в контакті; взаємодія в контакті; прагматичність в контакті.

Також варто пам'ятати, що одним з найважливіших моментів, що лежать в основі багатьох гендерних моделей поведінки є ставлення партнера по спілкуванню до самого себе. Це необхідно тому, що в рівні самооцінки, співвідношення самооцінки й оцінки навколишніх криється чимало труднощів. Дуже часто з'являються шаблони поведінки для захисту свого власного «Я», захисні механізми. В якості захисного механізму може з'явитися нечутливість до критичних зауважень, перенесення своїх негативних почуттів на чужих людей, раціоналізація власних нерозумних вчинків.

Ці реакції заважають взаєморозумінню і взаємодії. Для того щоб не викликати у партнера відчуття загрози і не спровокувати його на психологічний захист, потрібно допомогти людині в усвідомленні того, як ми сприймаємо його вчинки. І тут величезну роль відіграють зворотній зв'язок партнера та інтерес до нього, як представника протилежної статі.

1.3. Інтерес до протилежної статі чинник формування гендерних моделей поведінки у студентському віці

Інтерес - це емоційний вияв пізнавальних потреб особистості. Суб'єктивно інтереси розкриваються у позитивному емоційному бажанні глибше пізнати об'єкт, зрозуміти його. Роль інтересів у тому, що вони є спонукальним механізмом пізнання, змушують особистість шукати шляхів, засобів задоволення того чи іншого бажання [1].

Вплив інтересу на характер, організацію, інтенсивність і ефективність діяльності не є випадковим. Це пояснюється тим, що інтерес проявляється у індивіда на початкових стадіях його розвитку (П.Лангсдорф, К.Макденіел,Р.Фокс).

На нейронному рівні активація інтересу пов'язана з підвищенням нейронної активності (Томкінс, 1962). На рівні свідомості головними активаторами інтересу є зміни в стимуляції і новизна стимуляції. Фактор новизни може бути пов'язаний як із зовнішньої стимуляцією, так і з внутрішньої - з процесами уваги, пам'яті і мислення. Емоція інтересу характеризується цілком певними поведінковими проявами. Зацікавлена людина виглядає натхненою, її увага, погляд і слух спрямовані на об'єкт, що цікавить. Вона переживає почуття захвату, зачарованості, поглинутості. Феноменологія інтересу також характеризується відносно високим ступенем почуття задоволення і почуття впевненості в собі і помірним ступенем імпульсивності і напруги . У палітру емоцій, пережитих в ситуації інтересу, часто входить емоція радості.

На фізіологічному рівні емоція інтересу часто супроводжується брадикардією (зниженням частоти серцевих скорочень). Результати деяких досліджень вказують також і на те, що при емоції інтересу більш активним є ліва півкуля мозку [13].

При цьому інтерес з самого початку має соціальну природу, тобто переважаючим від самого початку є інтерес до людини. Можна також

стверджувати, що подібний «соціальний інтерес» є ведучим в онтогенетичному плані.

Однією зі значущих сфер активності особистості на етапі юності є міжособистісне спілкування. У цьому віці змінюється його зміст і загальна спрямованість, воно стає вибіркоким, інтимним, виконує функцію головного, соціального полігону самоствердження і самовираження юнаків і дівчат.

Побачення в період юності забезпечують задоволення багатьох важливих соціально-психологічних потреб особистості.

У юнацькому віці хлопці та дівчата ставляться до побачень набагато серйозніше, ніж підлітки. Більше уваги вони звертають не на зовнішність, а на особистісні якості представника протилежної статі, переймаються його планами на майбутнє. Важливими мотивами побачень для більшості студентів є дружні стосунки та вибір партнера для майбутнього сімейного життя. Однак дівчата більше зорієнтовані на глибоко особистісні, а хлопці - на сексуальні стосунки. [39,с.248,250]

Чуйність або, навпаки, черствість по-різному впливають на привабливість в очах представників протилежної статі на ранній стадії знайомства. Чоловіки легко «кляють» на увагу і співчуття, а от жінок чуйністю і турботою не спокусити.

Висновки, до яких прийшла інтернаціональна команда психологів, які з'ясували, як чуйність або, навпаки, черствість впливають на привабливість в очах представників протилежної статі на ранній стадії знайомства, допоможуть жінкам досягати успіхів у любові, але навряд чи виявляться корисними для чоловіків.

Виявилось, на етапі перших побачень ці якості потенційного партнера жінок не цікавлять, хоча, звичайно, починають грати свою роль пізніше, коли справа доходить до тривалих стійких відносин. Фахівці з Міждисциплінарного центру в Герцлії (Ізраїль), Рочестерського університету в Нью-Йорку і Іллінойського університету (США) провели серію з трьох тестів. У ході тестів кожен учасник розмовляв з представником протилежної статі, не бачачи співрозмовника (до розмови їм показали фотографію - всім одну і ту ж) і в ході розмови торкався свої

проблеми і невдачі. Після бесід учасники оцінювали своїх потенційних партнерів за шкалами чуйності, привабливості і жіночності або мужності.

Серед чоловіків результат вийшов передбачуваним і легко зрозумілим. Всі ці якості - турбота, увага, здатність перейнятися чужими проблемами і співчувати, іншими словами, чуйність. Тому співрозмовниць, які проявили їх, чоловіки визнали більш жіночними і, отже, більш привабливими. Жінки ж не показали статистично значущої кореляції між чуйністю потенційного партнера і оцінкою його привабливості [51].

Американські психологи Норман Лі і Дуглас Кенрік дійшли до схожих висновків: зав'язуючи швидкоплинний роман, жінки виходять насамперед із привабливості партнера. Але коли мова йде про тривалі стосунки, доброта і чуйність партнера для них важливіше його привабливості і статусу [46].

Джоффри Урбаньяк і Петер Кіллман відзначають, що жінки всетаки очікують від «хорошого хлопця» деяких додаткових бонусів. Наприклад, в ідеалі він повинен бути здатний розділити з ними захоплення та інтереси. Або ж бути яскравою особистістю, здатної захопити партнерку в світ своїх інтересів [49].

У вітчизняній літературі виділяють такі основні підходи до дослідження привабливості протилежної статі: соціально-конструктивістський, маскулінно-фемінінний та репродуктивний.

Соціально-конструктивний підхід розкриває особливості формування фенотипу протилежної статі як сукупності ведучих ознак значимість яких визначається впливом соціального середовища і культури. Цей підхід обумовлює групу вимог які висуваються до представників протилежної статі. Відповідність цим вимогам означає адаптованість особистості у багатьох аспектах життя. Ці вимоги поширюються не тільки на фізичні данні, але й на весь комплекс вимог до зовнішності і форм рольової поведінки. Таким чином цей підхід зумовлює «алфавіт привабливості» особистості для протилежної статі.

Маскулінно-фемінінний підхід розкриває особливості сприйняття протилежної статі з врахуванням її генотипу, тобто ознак мужності і жіночності. У рамках цього підходу визначаються загальнолюдські особливості сприйняття

протилежної статі. Це робить відносини між статями спільними для всіх культур. На фоні спільності стереотипів виявляється значимість індивідуальних переваг, які впливають на привабливість протилежної статі. Цей підхід умовно можна назвати репродуктивним. В його основі лежить вивчення еротичної привабливості протилежної статі як партнерів для романтичних, інтимних та сімейних відносин.

Результатом соціального конструктивізму в привабливості протилежної статі є ідеї здоров'я, молодості, комунікабельності, амбіційності та інтелігентності. Наприклад, розумні очі, високий лоб, ніжний рум'янець, вольове підборіддя та інші.

Сучасні дослідження виділяють дві основні теорії привабливості протилежної статі. Першу теорію можна назвати «природною». Вона полягає в тому, що привабливість протилежної статі обумовлена всього лише біологічними характеристиками і детермінована інстинктом продовження роду.

В теорії соціальної обумовленості привабливості протилежної статі ведуча роль належить мові, яка виступає посередником між біологічною природою інтересу до протилежної статі та його соціальним нормуванням.

Серед психологічних чинників, що впливають на розвиток інтересу до особистості протилежної статі в студентському віці ще виділяють випадковість, взаємодію, наявність партнера, особливості знайомства і розрахунок. Чоловіки і жінки однаково перебірливі, коли мова заходить про вибір партнера, стверджують вчені з США, які спростували думку про те, що чоловіки менш вибагливі. Також, було зазначено, що ставлення до потенційного партнера змінювалося в залежності від того, хто першим проявляв ініціативу. Психологи з Північно-західного університету, США, вивчали поведінку чоловіків і жінок під час знайомства. «Результати дають нам дивовижне альтернативне пояснення того, чому у чоловіків і у жінок по-різному відбувається процес вибору романтичного партнера. Вони вказують на те, що причина цієї різниці – в різних ролях, які грають чоловіки і жінки в перші хвилини знайомства», - вважає автор роботи Елі Фінкель, член асоціації психологів. Вчені вважають, що дуже багато чого у

відношенні до потенційного партнера залежить від того, хто перший виявив ініціативу і зав'язав контакт.

Дослідження, проведене нейроспеціалістом з Університету Індіани Хізер Рапп, виявило, що статус партнера жінки впливає на її інтерес до протилежної статі. В експерименті були задіяні як ті жінки хто мали, так і хто не мали партнера. В обох випадках спостерігалось невелике розходження в суб'єктивних оцінках фотографій чоловіків — їх мужності і привабливості. Проте жінки, які не мали на той момент партнера, виявляли більший інтерес до фотографій. Це перше дослідження, яке розповідає про те, як наявність сексуального партнера впливає на інтерес до протилежної статі. Більш ранні дослідження показали, що на цей інтерес впливають гормони, спільність цілей і соціальний контекст [4].

Деяко пізніше було проведене схоже дослідження учасниками якого стали жінки і чоловіки. Те, що на інтерес до представників протилежної статі впливає безліч факторів, встановлено давно. Приймає людина гормональні препарати, чи є у нього проблеми в сім'ї або в фінансовій сфері, а також які цілі вона переслідує, вступаючи у відносини з протилежною статтю, – все це може впливати на її увагу до потенційних партнерів. Дослідники вивчали явний і неявний інтерес чоловіків і жінок до протилежної статі. У їхньому експерименті взяли участь 59 чоловіків та 56 жінок у віці від 17 до 26 років. Учасники дослідження виростили в різних культурах, дотримувалися традиційної гетеросексуальної орієнтації і не приймали гормональних контрацептивів. Про те, що у них є постійний партнер, повідомили 25 чоловіків і 21 жінка. Решта назвали себе на момент дослідження самотніми.

Добровольцям запропонували оцінити по 510 портретів людей протилежної статі на предмет мужності чи жіночності, привабливості, реалістичності та ефектності зображень. Причому дослідники попросили учасників повідомляти свою першу, «інтуїтивну» думка і витратити на вивчення фотографій якомога менше часу (не більше півтора секунд).

Істотних відмінностей в оцінці мужності, жіночності, привабливості і інших параметрів сфотографованих людей для вільних або «сімейних» учасників не виявилось. І чоловіки і жінки оцінювали представників протилежної статі по-

різному, але абсолютно незалежно від наявності або відсутності постійного партнера. Однак вчених цікавили не тільки суб'єктивні оцінки учасників, але і час, витрачений на цю оцінку. Тут різниця і розкрилася. Виявилось, що самотні жінки витрачають на вивчення чоловічих фотографій більше часу, ніж ті, у кого партнер є. І значить, виявляють до них більший інтерес. Різниця невелика – десята частка секунди, тобто менше 10%, але спостерігалася постійно незалежно від того, яке питання задавали жінкам.

Що стосується чоловіків, на їх інтерес до жіночих портретів «сімейний» статус не вплинув. І самотні чоловіки, і ті, у кого була постійна подруга, витрачали на оцінку фотографій однакову кількість часу – в середньому стільки ж, скільки і самотні жінки. Те, що наявність постійного партнера знижує неявний інтерес жінок до протилежної статі, може свідчити і про іншому, вважають вчені. Зобов'язання, які накладають постійні відносини, надають більший вплив на жінок, пригнічуючи їх зацікавленість пошуком альтернативних партнерів.

Втім, порівнювати жінок і чоловіків у даному експерименті не зовсім коректно, йдеться у висновку статті. Адже сексуальні стимули учасникам різної статі пропонувалися різні: жінкам – чоловіки, а чоловікам – жінки. Єдине, що можна сказати абсолютно точно, «сімейний стан» впливає на інтерес до протилежної статі не менше, ніж сімейний статус або гормональні препарати[51].

Чинник «випадковість» містить такі компоненти, як «випадкові попутники», «уміння встановити контакт», «зовнішнє враження» та ін. Чинник «взаємодія» - «партнерство в діяльності», «спільні розваги», «позитивний досвід взаємодії».

П'ятий чинник «розрахунок» складається з таких компонент, як «все вирішують гроші», «підтримка у важких ситуаціях», «самоствердження», а також «придбання досвіду з протилежною статтю» .

Отримані компоненти чинників, які здійснюють вплив на розвиток інтересу до протилежної статі свідчать про його різнобічний характер Він проявляється в незапланованих випадкових ситуаціях, виникає при встановленні як ділових, так і неділових контактів, але може набувати особистісний сенс у зв'язку з

перспективою матеріальної вигоди, придбанням нового досвіду міжособистісних відносин і можливістю самоствердження серед однолітків

Також деякі вчені підвищення інтересу до протилежної статі пов'язують зі зміною пори року. Закохуються найчастіше навесні і влітку. Взимку відносини найменш емоційні, але в цей час у них рідше трапляються зради. Навесні відносини найбільш емоційні, але зі зростанням емоційності існує і велика ймовірність зради партнерів. В цей час більшість починає мимовільно заглядуватися на людей іншої статі. Літо найбільш стабільний період. Відносини в цей період безпосередньо залежать від того, як пройшла у партнерів весна. А ось осінь час роздумів про значущість та потрібності наявних відносин[19].

Чоловіки помилково вважають, що жінки думають, відчують, реагують на ті чи інші речі так само, як самі чоловіки; жінки помилково вважають, що чоловіки думають, відчують і реагують так само, як вони, жінки. Забуваючи про те, що чоловіки і жінки відрізняються один від одного. В результаті взаємини рясніють непотрібними тертями і конфліктами[11,с.6-7].

Дуже часто рекламодавці природним чином «продають» споживачеві загальновизнану версію соціально-гендерного світу і взаємин у ньому, тобто «підказують», чого від особистості чекають навколишні в більш-менш типовій ситуації і якими мають бути її дії. Більшість людей вірять у ці рекомендовані, «дисциплінуючі правила поведінки», стереотипізовані гендерні ідеали - ідеалізовані рекламою уявлення про призначення, поведінку, почуття чоловіків і жінок. І цю віру підкріплюють, культурно «вмуровують» в особистісну свідомість людей, сприяючи формуванню та поширенню гендерної стереотипізації [12,с.119].

Проте не можна погодитися з твердженням, що жіноча і чоловіча «природа» зовсім різна, хоча й протилежна, це і виражається в тому, як жінки і чоловіки проявляють свою активність в суспільстві. Не можна повністю протиставляти одне іншому, але і заперечувати відмінності в соціальній поведінці неможливо. Головна причина полягає, швидше за все, в різному ставленні до мужності і

жіночності протягом тисячоліть і у відмінності їх соціальних і культурних позицій [15,с.132-150].

Інший науковець А.Сінельніков висловлює схожу думку, вказуючи що «...чоловік завжди є справжнім або потенційним солдатом, охоронцем. Його характеристики розглядаються крізь призму мілітаристської функції. Він зобов'язаний бути сильним, спритним, сміливим і т.д. Природно, що йому необхідний і об'єкт захисту, сильному потрібен слабкий...»[40].

У науковій літературі зазначається, що інтерес до особистості протилежної статі у юнаків зводиться до еротичної сторони, а у дівчат - до ідеалізації взаємин (Т.Димнова, В. Знаков, Е.Ільїн, А.Лібін). Юнаки частіше відрізняються завищеними очікуваннями щодо осіб протилежної статі. Вони в основному орієнтуються на образ зовні привабливої й соціально активної жінки. Зовнішня привабливість дівчини виступає для юнаків в деякій мірі запорукою стабільних відносин (привабливість подруги може стати однією з причин збереження відносин в кризовій ситуації) і способом самоствердження через стосунки з красивою дівчиною[13,с.64]. Знаков В. зазначає, що наявність точних уявлень людини про себе і про партнерів по спілкуванню, є основною умовою розуміння і взаєморозуміння людей, а, отже, провідною умовою ефективного спілкування. Іншим важливим компонентом є ідеали. Якщо порівняти ідеальні уявлення юнаків та дівчат можна відзначити наступні моменти:

- більшість ідеальних якостей у юнаків та дівчат збігається;

- відмінності зафіксовані за наступними якостям: юнаки хочуть бачити дівчат пристрасними та активними, дівчата юнаків - терплячими та рішучими [17,с.10].

Інтерес до протилежної статі стає підґрунтям для побудови відповідних гендерних моделей поведінки. Якщо природа інтересу має особистісну спрямованість, то відповідно будуватимуться моделі поведінки, які є найсприятливішими для розвитку та нормального функціонування особистості та пари в цілому.

Висновки до розділу I.

Проведений аналіз вітчизняної і зарубіжної літератури встановив, що під гендерною моделлю поведінки розуміють виконання за зразком соціальної функції особистості з огляду на стать як соціальне явище (гендер). А гендер – це комплекс соціально сконструйованих відмінностей: психологічних, соціальних та культурних ознак, за якими розрізняють особи чоловічої та жіночої статі – маскулінні та фемінінні. У сучасному світі гендер - це досить розмите поняття, яке з плином часу має змінитися під запити суспільства.

Найчастіше гендерна модель поведінки передається з батьківської сім'ї і виступає еталоном відносин, який згодом відтвориться в новій родині. Також виділено основні моделі поведінки, які використовують студенти у відносинах з особами протилежної статі. Серед гендерних моделей поведінки виділяють: класичну, «Матуся - синок», «Батько - донька», «Брат- сестра», «рівноправні партнери», «немає життя без тебе» та інші.

Особливості формування гендерних моделей поведінки поділяють на соціальні та індивідуально-психологічні. До соціальних особливостей, що впливають на формування гендерних моделей поведінки у студентському віці відносять: гендерну ідентифікацію особистості та наявні гендерні стереотипи поведінки. Гендерна ідентифікація – це, власне, усвідомлення індивідом своєї статевої належності, переживання ним своєї маскулінності-фемінінності та готовність виконувати визначену статеву роль. Термін варто розмежовувати із поняттям гендерних стереотип. Гендерні стереотипи — сформовані культурою узагальнені уявлення (переконання) про те, як поведуться чоловіки і жінки. Серед індивідуально-психологічних особливостей розвитку та формування гендерних моделей поведінки варто звернути увагу на стратегії залицяння. Ще одним важливим моментом є самоствавлення та самооцінка студента.

Як чинник формування гендерних моделей поведінки розглянуто інтерес до протилежної статі. З самого початку інтерес має соціальну природу, тобто переважаючою від самого початку є зацікавленість людиною. На основі цього,

сучасні дослідники виділили дві основні теорії привабливості протилежної статі, «природну» і соціальну. «Природна» теорія полягає в тому, що привабливість протилежної статі обумовлена всього лише біологічними характеристиками і детермінована інстинктом продовження роду. В соціальній теорії ведуча роль належить мові, яка виступає посередником між біологічною природою інтересу до протилежної статі та його соціальним нормуванням.

Серед психологічних факторів, що впливають на розвиток інтересу до особистості протилежної статі в студентському віці ще виділяють випадковість, взаємодію, наявність партнера, особливості знайомства і розрахунок.

РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОБУДОВИ ГЕНДЕРНИХ МОДЕЛЕЙ ПОВЕДІНКИ У СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ

2.1 Методологічні засади емпіричного дослідження гендерних стратегій поведінки у студентському віці

Дослідження гендерних особливостей стратегій поведінки студентів у наш час набуває особливого значення. Логіка розвитку сучасного суспільства висуває вимоги розгляду особливостей побудови гендерних моделей поведінки. З цією метою нами було підбрано комплекс діагностичних методик та проведено емпіричне дослідження.

Для визначення соціально-психологічних особливостей гендерних стратегій поведінки були залучені студенти 2 курсу Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського ((Інституту педагогіки, психології і мистецтв та Інституту фізичного виховання і спорту) 25 хлопців та 25 дівчат, у віці 18-20 років).

Реалізація емпіричного дослідження гендерних стратегій поведінки у студентському віці здійснювалася у три етапи:

1) пошук і підбір методик діагностики, спрямованих на виявлення гендерних особливостей стратегій поведінки у студентському віці, обґрунтування їх доцільності;

2) освоєння методик, з'ясування їх психометричних показників, підготовка стимульного матеріалу та бланків для діагностики гендерних особливостей стратегій поведінки у студентському віці;

3) реалізація діагностичної процедури, оброблення емпіричних даних та їх інтерпретація.

Наше дослідження гендерних особливостей стратегій поведінки у студентському віці базувалося на певних принципах, а саме загальних вихідних

положеннях, які акцентують свою увагу на взаємодії експериментатора з зовнішнім світом.

Принципи розвитку й історизму, забезпечують вивчення соціально-психологічних особливостей формування гендерних моделей поведінки. Відповідно до історизму гендерно-соціальні явища характеризуються закономірним, спрямованим розвитком, прогресивною тенденцією, боротьбою внутрішніх протиріч на кожному даному етапі історії.

Принцип системності допомагає успішно розв'язати комплекс гендерно-соціальних проблем, пов'язаних з особливостями психологічних факторів, які впливають на розвиток та формування гендерних моделей поведінки у студентському віці. Принцип системності є механізмом сходження від абстрактного до конкретного. З його допомогою пов'язується знання, що розвивається, і предметно-перетворююча діяльність, яка це знання породжує.

Принцип об'єктивності означає вивчення об'єктивних закономірностей розвитку психологічно орієнтованого середовища, яке розглядається в сукупності фактів і подій — суперечливих і багатогранних, позитивних і негативних, типових і нетипових; розв'язує проблему взаємозв'язку об'єктивного та суб'єктивного в рамках формування гендерних моделей поведінки. Цей принцип вимагає, щоб використані в дослідженні методи й позиція дослідника не впливали на здобуті результати. При цьому об'єктивність наукових висновків та інформації характеризується такими показниками, як точність, обґрунтованість, надійність, достовірність, наукова аргументація [34].

З метою дослідження гендерних особливостей стратегій поведінки у студентському віці ми використали батарею методик: «Маскулінність-Фемінінність» С.Бем (визначення психологічної статі людини), «Експрес діагностика гендерних стереотипів» (діагностика гендерних стереотипів), «Опитувальник для виявлення стратегій залицяння» Р.Мильруд, Н.Коваль (визначення домінуючої стратегії залицяння) та «Исследование гедерных схем личности методом семантического дифференциала (ЛСД)» О. Кустовой (дослідження гендерних уявлень студентів).

Методика «Маскулінність-Фемінінність» була запропонована Сандрою Бем (1974) для діагностики психологічної статі і визначає ступінь андрогінності, маскулінності і фемінінності особистості. Опитувальник містить 60 тверджень (якостей), на кожне з яких досліджуваний відповідає «так» або «ні», оцінюючи тим самим наявність або відсутність у себе названих якостей (див. додаток А). Ця методика дозволяє визначити психологічну стать людини. Кожна особистість є володарем безлічі психологічних рис характеру. Деякі риси є «безстатевими», універсальними, а деякі риси традиційно пов'язуються з типово чоловічою або типово жіночою психологією. Деякі типові чоловічі або жіночі риси мають свої еволюційно-генетичні та фізіологічні основи, передумови. Інші риси формуються в процесі соціалізації, виховання і розвитку особистості. Не випадково існують соціальні стереотипи маскулінності і фемінінності, які впливають на формування тих чи інших типово чоловічих або типово жіночих психологічних рис. На розвиток даних рис впливають дві групи факторів – біологічний та соціальний. У цьому контексті психологічна стать радикально відрізняється від біологічної статі. Методика містить 3 шкали (маскулінність, фемінінність та андрогінність), які дозволяють визначити психологічну стать людини.

Маскулінність. До типово чоловічих рис традиційно належать такі, як незалежність, наполегливість, домінантність, агресивність, схильність до ризику, самостійність, впевненість у собі та ін.

Фемінінність. До типово жіночих рис традиційно належать такі, як поступливість, м'якість, чутливість, сором'язливість, ніжність, сердечність, здатність до співчуття, співпереживання та ін.

Андрогінність. В особистості можуть бути на паритетних засадах представлені істотні риси як маскулінного, так і фемінінного типів. При цьому передбачається, що у андрогіна ці риси представлені гармонійно і взаємодоповнююче. Вважається, що така гармонійна інтеграція маскулінних і фемінінних рис підвищує адаптивні можливості цього типу. При цьому велика м'якість, стійкість в соціальних контактах і відсутність різко виражених

домінантно-агресивних тенденцій у спілкуванні ніяк не пов'язані зі зниженням впевненості в собі, а навпаки проявляються на тлі збереження високої самоповаги, впевненості в собі і самоприйняття.

Для визначення гендерних стереотипів які можуть впливати на розвиток та формування гендерних моделей поведінки у студентів ми використали методику «Експрес-діагностика гендерних стереотипів»(див. додаток Б). Досліджуваним було запропоновано 15 тверджень, які стосуються широко поширених життєвих ситуацій, які потрібно підтримати або заперечити, можна також дати невизначену відповідь. Отримана сума балів дозволяє визначити тип гендерних стереотипів притаманний для конкретної особистості.

Маскулінні стереотипи: самостійність, незалежність, рішучість та чітка диференціація в трактуванні поведінки чоловіка та жінки відповідно до загальних норм.

Андрогінні стереотипи: притаманні як типово чоловічі так і класично жіночі якості, які проявляються в гармонійному співвідношенні.

Фемінінні стереотипи: реалізація типово жіночих якостей, заняття домашнім господарством, покірність сентиментальність.

Нами також була використана методика «Опитувальник для виявлення стратегій залицяння (Р.Мільруд, Н.Коваль)» (див. додаток В), яка дозволяє виділити 7 стратегій залицяння у відносинах з протилежною статтю: формування контакту, ідеалізація контакту, лідерство в контакті, маніпулювання контактом, компроміс в контакті, взаємодія в контакті, прагматичність в контакті.

Стратегіями орієнтованими на особистість протилежної статі є ідеалізація, компроміс та взаємодія.

Для виявлення існуючих гендерних стереотипів в нормативному, ідеальному і символічному аспектах, а також дослідження гендерних уявлень студентів використана методика «Исследование гендерных схем личности методом семантического дифференциала (ЛСД)» (по О.Л.Кустовой).(див. додаток Г) Всі шкали групуються для факторного аналізу, результати

підсумовуються, обчислюється середній показник для кожного з існуючих факторів. Для оцінки чоловічих і жіночих образів пропонуються різні варіанти опитувальників. Виділяється наступний ряд факторів: оцінки (загальної привабливості), сили особистості, емоційності, соціального статусу, залежності, емпатійності, сучасності, фемінінності (традиційно жіночих якостей), маскулінності (традиційно чоловічих якостей), андрогінності (гендерно нейтральних якостей).

По кожному фактору обчислюється середній показник. У результаті обчислень і порівнянь з середнім значенням вибірки робляться висновки про стереотипність поглядів досліджуваних.

2.2 Аналіз емпіричних результатів дослідження сучасних гендерних моделей поведінки у студентському віці

В сучасному суспільстві важливою і актуальною є проблема визначення психологічних особливостей формування та розвитку гендерних моделей поведінки у студентському віці. Міжособистісні стосунки студентського віку в значній мірі представлені їхніми гендерними, статевими та еротичними аспектами. В науковій літературі зазвичай виділяється лише один з цих аспектів, як домінуючий. Проте не можна відкидати багатоаспектний характер міжособистісних стосунків, оскільки на розвиток гендерних моделей поведінки впливають соціокультурне оточення, парадигми привабливості протилежної статі та ряд інших чинників.

Ми провели дослідження методом опитування, використавши ряд запитань, які стосувалися різних аспектів міжособистісних стосунків студентів.

За методикою «Макулінність – Фемінінність» С.Бем було отримано такі результати: 82% досліджуваних (54% хлопців та 46% дівчат) мають показник андрогінності (поєднання традиційно жіночих та чоловічих рис). Цей показник свідчить про здатність людини варіювати свою поведінку в залежності від ситуації, а також допомагає формувати стійкість до стресів, сприяє досягненню

успіхів в різноманітних сферах життєдіяльності. Домінування цього показника також є свідченням однакової привабливості якостей, які традиційно вважаються жіночими і чоловічими. 10% досліджуваних (5 дівчат) мають показник фемінінності, що говорить про них як пасивних, чуйних, м'яких, турботливих, емоційних та поглинутих батьківськими обов'язками. 8% досліджуваних (75% хлопці та 25% дівчата) мають показник маскулінність, що свідчить про наявність у них таких якостей: впевненість, центрованість, цілеспрямованість та рішучість див. рис.2.1

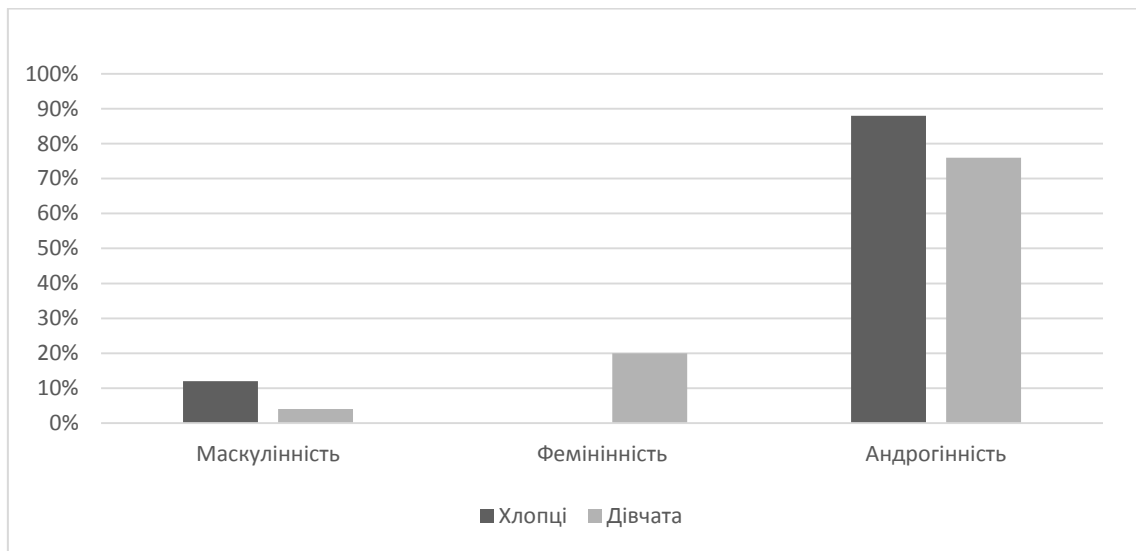

Рис. 2.1. Діаграма розподілу даних маскулінність, фемінінність, андрогінність

Суттєвим соціально-психологічним чинником, що впливає на розвиток гендерних моделей поведінки є гендерні стереотипи, типи яких були дослідженні, зокрема, за методикою «Експрес-діагностика гендерних стереотипів» (див. Додаток Б).

Так 64% опитаних студентів (50 % хлопців і 50 % дівчат) мають андрогінні стереотипи (див. рис 2.2.). Це характеризує їх як людей, яким притаманні як типово чоловічі так і класично жіночі якості, які проявляються в гармонійному співвідношенні, наприклад, рішучості і вразливості з благорозумністю. 18% мають домінуючими маскулінні стереотипи (89 % хлопців та 11% дівчат) це є свідченням проявів у них самостійності, незалежності, рішучості та чіткої диференціації в трактуваннях поведінки чоловіків та жінок відповідно до

загальних норм. Ще 18% опитаних(11% хлопців та 89% дівчат) можна охарактеризувати як людей, в яких переважають фемінізовані стереотипи. Вони схильні до реалізації типово жіночих якостей: заняття домашнім господарством, виховання дітей, покірність, сентиментальність та інші.

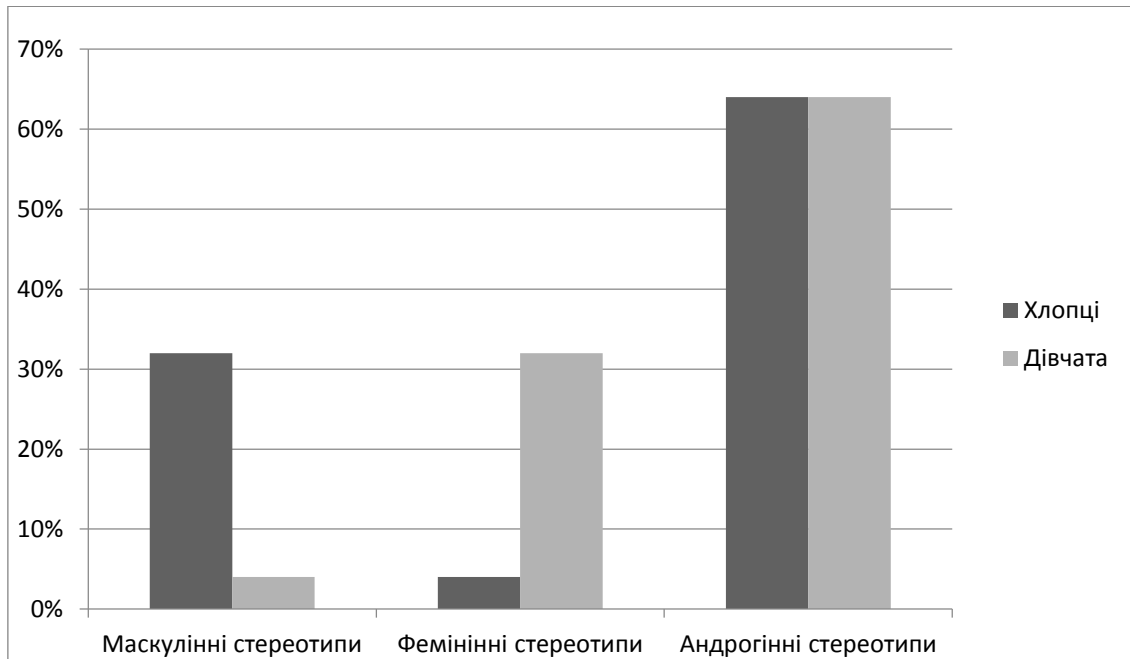

Рис. 2.2 Діаграма результатів діагностики гендерних стереотипів

За методикою Р.Мільруд та Н.Коваль «Опросник для виявлення стратегій ухаживания» 42% реципієнтів (62% хлопців та 38% дівчат) домінуючою мають стратегію формування контакту. До ідеалізації контакту звертаються 24% студентів(40 % хлопців та 60 % дівчат). Також 8% досліджуваних (25 % хлопців та 75 % дівчат) прагнуть до лідерства в контакті з протилежною статтю. До маніпулювання партнером в контакті звертаються 18% досліджуваних (67 % хлопців та 33 % дівчат). Лише 4% реципієнтів (50 % хлопців та 50 % дівчат) налаштовані на компроміс у стосунках з партнером. Також лише 2% опитаних прагнуть до взаємодії у контакті з представниками протилежної статі. 6% студентів (100 % дівчата) звертаються до прагматизму при встановленні контакту з особами протилежної статі.

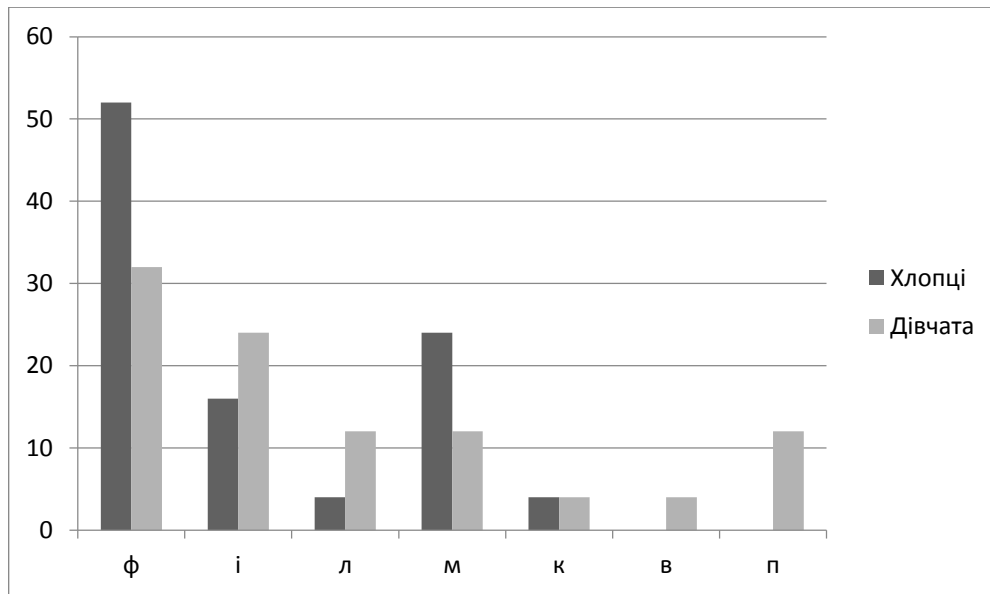

Рис. 2.3. Діаграма результатів діагностики стратегій залицяння

Для оцінки кореляційного зв'язку між ознаками, що характеризують розвиток гендерних моделей поведінки ми використали коефіцієнт кореляції Спірмена. На основі отриманих даних ми побудували кореляційні матриці хлопців та дівчат (див. Додаток Е, Ж). Спочатку визначимо зв'язок на рівні 0,01. З даних представлених у кореляційній матриці хлопців видно, що шкала маскулінність знаходиться в кореляційному зв'язку зі шкалою маскулінні стереотипи (-,509). Це можна пояснити наявністю у сучасної молоді стільких маскільних стереотипів на фоні загальної трансформації до андрогінного типу мислення. При цьому зв'язок між ними є зворотнім, коли збільшується один показник то відповідно зменшується інший. Також зворотнім є зв'язок між маскулінними та андрогінними стереотипами (-,709). Зворотність цього зв'язку можна пояснити належністю шкал маскулінності та стереотипів до однієї сфери. Маскулінні стереотипи також перебувають у зворотному зв'язку з факторами емоційності (-,601) та фемінінності (-,546). Формування контакту перебуває у прямому зв'язку із шкалами ідеалізація (,510), лідерство (,637) та прагматизм в контакті (,747). Зв'язок цих шкал пояснюється належністю їх до особистісно спрямованих стратегій залицяння. А в свою чергу лідерство в контакті знаходиться у прямому зв'язку з прагматизмом в контакті та

компромісом (.653). Фактор оцінки перебуває в прямому зв'язку з факторами сила особистості (.762), маскулінність і андрогінність; а фактор сили особистості в свою чергу має прямий кореляційний зв'язок з факторами соціального статусу (.506) і маскулінності, що пояснюється їх відношенням до традиційно чоловічих якостей. Про це свідчить прямий зв'язок фактору соціального статусу і факторів маскулінності (.631) і сучасності (.671), між якими також існує прямий кореляційний зв'язок. Ще у прямому зв'язку перебувають андрогінні стереотипи і фактори фемінінності (.668) та емоційності (.532). На рівні значимості 0,05 прямим є зв'язок між маскулінністю на андрогінними стереотипами (.397). Особам з вираженою маскулінністю притаманні андрогінні стереотипи, що означає можливість пристосовуватися до різноманітних ситуацій та діяти відповідно. Зворотній зв'язок між маскулінністю та компромісом в контакті (-,490) і між формуванням контакту та андрогінністю (-,505) показує, що особам з вираженими показниками маскулінності та андрогінності не притаманні особистісно орієнтовані стосунки в спілкуванні. Шкала компроміс в контакті знаходиться у прямому зв'язку зі шкалами лідерство в контакті (.653) та маніпуляція в контакті. Також маніпуляція в контакті перебуває в прямому зв'язку зі шкалами прагматизму (.608), формування контакту (.413), ідеалізація(.501) та лідерство (.492). А взаємодія в контакті знаходиться у взаємозв'язку з показником андрогінності (.429). Також шкала прагматизму знаходиться в прямому зв'язку з фактором соціального статусу (.453), що відповідає їх схожому призначенню. Фактор емоційності пов'язаний з фактором сучасності (.419), який у свою чергу корелює з фактором сили (.428). Це є свідченням трансформування гендерного стереотипу про емоційну холодність чоловіків. Фактор залежності перебуває у прямому зв'язку з факторами фемінінності (.430), емоційності (.446) та андрогінними стереотипами (.501), що в цілому відповідає усталеному погляду на жінок. Кореляційний зв'язок між досліджуваними характеристиками є незначним на обох рівнях значущості.

Результати кореляційної матриці дівчат мають дещо інший вигляд(див. Додаток Ж). На рівні значущості 0,01 існує прямий кореляційний зв'язок між фемінінністю та фемінінними стереотипами (,368), а також між андрогінністю та формуванням контакту (,394). В свою чергу формування контакту перебуває у зв'язку з ідеалізацією (,643) та лідерством в контакті (,589). Прагматизм в контакті перебуває в кореляційній залежності з ідеалізацією (,634), лідерством (,556) та компромісом в контакті (,588). Взаємозв'язок між стратегіями залицяння у дівчат є слабким. Також у прямому зв'язку фактор соціального статусу та фактори сучасності (,675) і маскулінності (,743), фактор залежності і фактор фемінінності (,521), який в свою чергу корелює з фактором емпатійності(,710). А у зворотному зв'язку знаходяться шкали фемінінні та андрогінні стереотипи (-,785) і фактор фемінінності та ідеалізація партнера (-,541). На рівні значимості 0,05 існують прямі кореляційні зв'язки між андрогінними стереотипами і фактором андрогінності (,423), фактором сили і факторами емпатійності (,441) і фемінінності (,449), фактром залежності та фактором емпатійності (,494), фактор сучасності пов'язаний з фактором маскулінності (,470). А у зворотному зв'язку перебувають фактор оцінки і взаємодія в контакті (-,491), що пояснюється їх протилежною спрямованістю(фактор оцінки не передбачує взаємодію в контакті).

2.3 Дослідження стереотипів маскулінності-фемінінності в гендерних уявленнях сучасних студентів

Трансформаційні процеси соціально-економічного, політичного, культурного характеру, які визначають сьгодні життя українського суспільства, позначаються і на його гендерних характеристиках, які стають дедалі більш неоднорідними, різноплановими та іноді суперечливими. Як наслідок, поширені гендерні стереотипи не завжди можна чітко визначити як конструктивні або деструктивні, оскільки прояви їх можуть бути і

позитивними, і негативними за своїми наслідками для суспільства загалом та кожного його члена зокрема.

Гендерні стереотипи та пов'язані з їхнім впливом проблеми дисгармонійності гендерного розвитку особистості досліджувалися багатьма вченими: Ю. Альошіною, С. Бем, М. Вудман, Н. Гавріковою, О. Гаврилицею, К. Гіллган, П. Горностаєм, А. Захаровим, Д. Ісаєвим, О. Лопуховою, К. Каміллері, М. Кімелом, О. Кісь, І. Клеціною, Р. Коннелл, М. Кляйн, І. Коном, В. Москаленко, Д. Невілом, Л. Ожиговою, Д. Пайнз, Л. Поповою, Г. Хофстедом.

Для дослідження існуючих стереотипів маскулінності-фемінінності гендерних уявлень сучасних студентів у нормативному, ідеальному і символічному аспектах була використана методика «Исследование гендерных схем личности методом семантического дифференциала (ЛСД)» (по О. Кустовой) (див. додаток Г). За методикою ми обчислили середній показник для кожного з виділених факторів. Для оцінки чоловічих і жіночих образів ми запропонували різні варіанти опитувальників.

У результаті обчислень і порівнянь з середнім значенням вибірки ми зробили висновки про стереотипність поглядів досліджуваних (див. рис. 2.4).

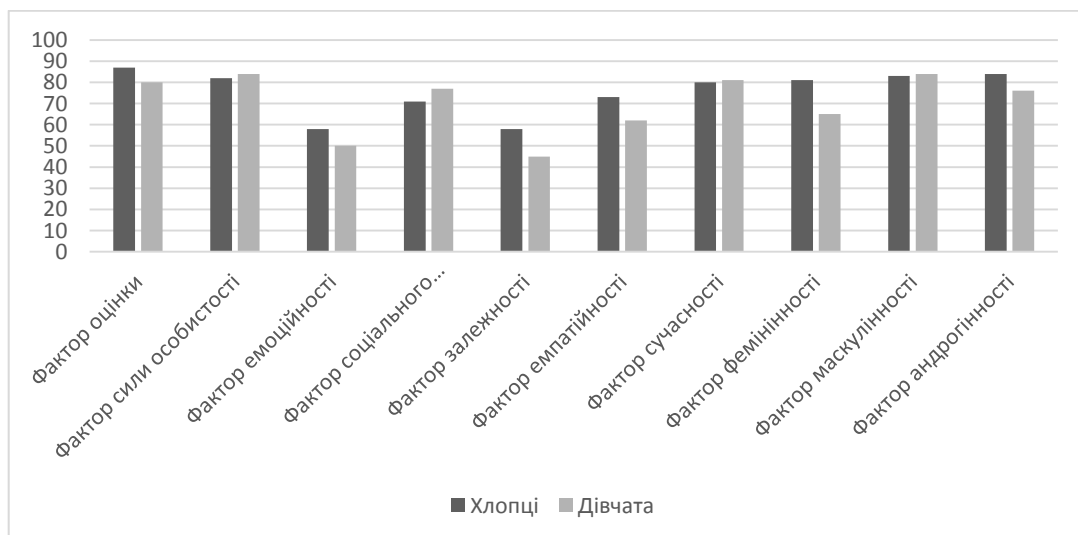

Рис. 2.4. Результати діагностики гендерних уявлень студентів

Отримані результати показали, що різниця у гендерних уявленнях студентів про особистість протилежної статі є незначною. І хлопці, і дівчата

мають високий показник за фактором загальної привабливості, проте середнє значення вибірки юнаків має дещо вищий рівень (87% хлопці і 80% дівчата). Це є свідченням того, що юнаки більше за дівчат звертають увагу на привабливість протилежної статі і тому оцінюють даний фактор як важливий для потенційного партнера.

При оцінці фактору сила особистості у дівчат спостерігається прояв гендерних стереотипів, по відношенню до юнаків. Осіб протилежної статі вони хочуть бачити як впевнених в собі, сміливих, активних та відкритих. Подібна тенденція проявилася і у відповідях хлопців, що відповідає нинішнім уявленням про сучасну жінку, як наполегливу, вільну, активну та сильну особистість.

Середній показник дівчат за фактором емоційність становить 50%, що відповідає традиційному ментальному уявленню про чоловіків, як сильних, самодостатніх і емоційно стійких особистостей. Хлопці в уявленнях про емоційність дівчат також виразили середній показник (58%), що свідчить про сучасний погляд на жінку як емоційно врівноважену особу.

Фактор соціальний статус вказує на зацікавленість у матеріальному положенні можливого партнера. При цьому дівчата показують вищий рівень інтересу до статку юнаків (77%), ніж хлопці (71%), що також відповідає гендерному уявленню притаманному для нашої культури, про чоловіка як основне джерело достатку у родині.

Фактор залежності відображає особисту активність людини та її залежність від дій та суджень інших. Уявлення дівчат за цим фактором носять стереотипний характер (45%), у той час як погляди юнаків є більш сучасними (58%). Такі показники свідчать про те що в уявленнях обох статей партнер повинен бути незалежним у судженнях та вчинках стосовно інших людей.

В поглядах юнаків та дівчат на емпатійність протилежної статі переважають середні показники (73 і 62% відповідно), що є свідченням того що представники обох статей в цілому схвалюють прояви емпатійного відношення

до оточуючих, акцентуючи при цьому увагу на тому, що ця риса більшою мірою повинна бути притаманна жінкам, як така що має інстинктивну природу.

Середній показник за фактором сучасності і у хлопців, і у дівчат не має суттєвих відмінностей (80 і 81%), що спричинено трансформацією поглядів на положення жінки і чоловіка у сьогочасному соціумі, а також стосовно уявлення про риси, якими повинен бути наділений представник певної статі. В цілому можна стверджувати, що даний фактор відповідає традиційному уявленню про образ чоловіка.

За фактором фемінінності середній показник юнаків є вищим (81%), що є свідченням традиційного погляду на жінку, як слабку, залежну, емоційну і т.д. Показник 65%, який отримали дівчата є відображенням уявлення про чоловіків як таких яким мало притаманні фемінінні риси.

Фактор маскулінності у юнаків становить 83%, що є показником прагнення бачити дівчат зі свого оточення як активних, цілеспрямованих, самостійних та незалежних осіб. Середній показник маскулінності дівчат становить 84%, що є відображенням традиційного погляду на представників протилежної статі.

Показник андрогінності у дівчат становить 76%, в той час як даний показник у хлопців проявляється на 84%. Такий розподіл результатів свідчить про більш позитивне ставлення до поєднання традиційних маскулінних і фемінінних рис особистості.

Отже, виходячи із отриманих даних, можна зробити наступні висновки. Достатньо велика частина опитаних студентів підтримує гендерні стереотипи маскулінності та фемінності, які формують експектації гендерно вірної жіночої та чоловічої поведінки.

Дані, отримані в результаті опитування, не просто зображують жінку представницею «слабкої статі», але й відбивають та підтримують гендерну нерівність, що має місце в сучасному українському суспільстві. Так, якщо не брати до уваги отримані в ході опитування нейтральні риси, ідеальна жінка, з погляду респондентів, має бути доброю, зовнішньо привабливою, не мати

шкідливих звичок та вмiти вести домашнє господарство. Проте, вона повинна бути впевненою, смiливою, активною i мати власну думку.

Тобто результати опитування дають нам можливість говорити про те, що отриманий iдеальний образ жiнки відповідає викликам сучасної дiйсності, але i продовжує вiдображати гендерні стереотипи традиційної української родини, якi в умовах абсолютної гендерної некомпетентності сприймаються молодим поколінням як певний стандарт. Така невідповідність життєвих реалiй i гендерних стереотипiв, як iдеальних зразкiв наслідування, може призводити як до внутрiшньоособистiсних, так i міжособистiсних гендерних конфліктiв.

Важливо вiдмитити, що одним iз негативних ефектiв гендерних стереотипiв маскулiнності та фемiнності є гальмування розвитку тих якостей, якi не відповідають уявленням про «справжнього» чоловіка або «справжню» жiнку. Жiноча емоційність та чоловіча незворушність є стійкими гендерними уявленнями, що беруть свiй початок вiд самого народження дитини, коли розпочинається складний процес гендерної соціалiзацiї. Так, бiльшість опитаних пiдтримала даний стереотип, вiдмiтивши, що жiнки є бiльш емоційними, нiж чоловіки.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що чоловіки у бiльшій мiрi дотримуються традиційних гендерних стереотипiв, а також бiльше страждають на гендерну слiпоту, нiж жiнки. У свою чергу жiнки, хоча i демонструють у деяких питаннях бiльш прогресивні погляди та бiльш високу гендерну чутливість у порiвнянні з опитаними чоловіками, самi виступають джерелом гендерної нерiвності, наслідуючи тi чи iнші гендерні стереотипи.

З огляду на отримані результати дослідження, можемо говорити про гостру нестачу гендерної компетентності у студентiв. Студенти потребують розширення власних знань та уявлень про гендерні поняття, а також пiдвищення власної гендерної компетентності та гендерної культури, що є особливо важливим в контекстi майбутньої професійної дiяльності.

Висновок до розділу II

В результаті емпіричного дослідження соціально-психологічних особливостей розвитку гендерних моделей поведінки у студентському віці були виявлені такі показники: за методикою «Макулінність –Фемінінність» С. Бем 82% досліджуваних (54% хлопців та 46% дівчат) мають показник андрогінності (поєднання традиційно жіночих та чоловічих рис). Цей показник свідчить про здатність людини варіювати свою поведінку в залежності від ситуації, а також допомагає формувати стійкість до стресів, сприяє досягненню успіхів в різноманітних сферах життєдіяльності. Домінування цього показника також є свідченням однакової привабливості якостей, які традиційно вважаються жіночими і чоловічими. 10% досліджуваних (5 дівчат) мають показник фемінінності, що говорить про них як пасивних, чуйних, м'яких, турботливих, емоційних та поглинутих батьківськими обов'язками. 8% досліджуваних (75% хлопці та 25% дівчата) мають показник маскулінності, що свідчить про наявність у них таких якостей: впевненість, центрованість, цілеспрямованість та рішучість.

За методикою «Експрес-діагностика гендерних стереотипів 64% опитаних студентів (50 % хлопців і 50 % дівчат) мають андрогінні стереотипи (див. рис 2.2.). Це характеризує їх як людей, яким притаманні як типово чоловічі так і класично жіночі якості, які проявляються в гармонійному співвідношенні, наприклад, рішучості і вразливості з благорозумністю. 18% мають домінуючими маскулінні стереотипи(89 % хлопців та 11% дівчат) це є свідченням проявів у них самостійності, незалежності, рішучості та чіткої диференціації в трактуваннях поведінки чоловіків та жінок відповідно до загальних норм. Ще 18% опитаних(11% хлопців та 89% дівчат) можна охарактеризувати як людей, в яких переважають фемінізовані стереотипи.

А за методикою «Опросник для виявлення стратегій ухаживания», 42% реципієнтів (62% хлопців та 38% дівчат) домінуючою мають стратегію формування контакту. До ідеалізації контакту звертаються 24% студентів(40 %

хлопців та 60 % дівчат). Також 8% досліджуваних (25 % хлопців та 75 % дівчат) прагнуть до лідерства в контакті з протилежною статтю. До маніпулювання партнером в контакті звертаються 18% досліджуваних (67 % хлопців та 33 % дівчат). Лише 4% реципієнтів (50 % хлопців та 50 % дівчат) налаштовані на компроміс у стосунках з партнером. Також лише 2% опитаних прагнуть до взаємодії у контакті з представниками протилежної статі. 6% студентів (100 % дівчата) звертаються до прагматизму при встановленні контакту з особами протилежної статі.

Методика «Исследование гендерных схем личности методом семантического дифференциала (ЛСД)» (по О.Кустовой). За фактором фемінінності середній показник юнаків є вищим(81%),що є свідченням традиційного погляду на жінку, як слабку, залежну, емоційну і т.д. Показник 65%, який отримали дівчата є відображенням уявлення про чоловіків як таких яким мало притаманні фемінінні риси.

Фактор маскулінності у юнаків становить 83%, що є показником прагнення бачити дівчат зі свого оточення як активних, цілеспрямованих, самостійних та незалежних осіб. Середній показник маскулінності дівчат становить 84%, що є відображенням традиційного погляду на представників протилежної статі.

Показник андрогінності у дівчат становить 76%, в той час як даний показник у хлопців проявляється на 84%. Такий розподіл результатів свідчить про більш позитивне ставлення до поєднання традиційних маскулінних і фемінінних рис особистості.

Для оцінки кореляційного зв'язку між ознаками, що характеризують розвиток гендерних моделей поведінки ми використали коефіцієнт кореляції Спірмена. На основі отриманих даних ми побудували кореляційні матриці для даних отриманих на основі відповідей хлопців та дівчат(див. додаток Е,Ж).

РОЗДІЛ III. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОДЕЛЕЙ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ

3.1 Особливості формування гендерної компетентності студентів

Сучасні зміни в економічній, соціальній та політичній сферах життя суспільства зумовлюють необхідність перебудови вищої освіти, орієнтації на ідеї виховання вільної особистості, яка ґрунтується на рівності людей незалежно від статі й усвідомлення власних прав як чоловіка або жінки. Відштовхуючись від гендерних ідей соціальної рівності, Україна підписала міжнародні документи, які визнають необхідність подолати гендерну нерівність в усіх сферах життя суспільства, ліквідувати всі форми статевої дискримінації, забезпечити пріоритет гендерного підходу до створення умов саморозвитку й самовираження людини незалежно від статі. Проте, дисбаланс у представництві чоловіків і жінок у професійній діяльності, подвійні моральні стандарти свідчать про існування перешкод на цьому шляху, спричинених існуванням стереотипних поглядів на місце й роль кожної статі в сферах життєдіяльності. [23]

Зацікавленість сучасних дослідників проблемами впровадження гендерного підходу, як умови підготовки майбутніх спеціалістів, спричинила появу наукових праць, які присвячені обґрунтуванню поняття «гендерна компетентність» і виділенню її основних елементів.

Проведений аналіз літератури й гендерних досліджень у галузі освіти показав, що проблема гендерної компетентності досліджувалася в наступних напрямках: структура й зміст гендерної компетентності особистості (І. Клеціна, І. Таліна,), формування гендерної компетентності студентів педагогічних вищих навчальних закладів (І. Загайнов, І. Іванова, Е. Каменська, Л. Лунякова, Е. Мезенцева, Н. Осетрова, С. Рожкова), гендерна компетентність у контексті професійної педагогічної культури (Т. Голованова, Л. Міщик).

Умовою ефективної соціалізації особистості є сформованість її гендерної компетентності. У психологічній літературі гендерна компетентність особистості розглядається:

– з погляду наявної соціальної нерівності чоловіків і жінок як «характеристика, яка дозволяє особистості не бути суб'єктом або об'єктом ситуацій гендерної нерівності, а дає можливість помічати ці ситуації у своєму житті; протистояти сексизмові, дискримінаційним впливам; самим не створювати ситуації гендерної нерівності» [26, с.60-65];

– як «сукупність знань, умінь, навичок, які зумовлюють взаємодію із особами різної статі на засадах гендерної рівності та є опосередкованими через індивідуально-психологічні гендерні характеристики (маскулінність/фемінінність, гендерна ідентичність, гендерна роль, гендерні установки та стереотипи), які проявляються у повсякденному житті, спілкуванні та поведінці з особами різної статі» [32];

– як «динамічне утворення особистості (студента/фахівця), що включає представлення про призначення чоловіків і жінок у суспільстві, особливості чоловічої і жіночої індивідуальності, образ Я, знання про гендерні особливості суб'єктів педагогічного впливу; ціннісне відношення до представників різних статей та їхньої взаємодії» [37, с. 5];

– як «процес спрямованих і спонтанних впливів на особистість, який допомагає їй засвоїти знання про гендер, норми, правила поведінки та настанови відповідно до культурних уявлень про роль, становище й призначення представників різних статей у суспільстві, сприяє становленню повноцінних членів суспільного життя і залучає їх до усталеної системи гендерних ролей» [10].

Гендерна компетентність, як цілісна система, має власну структуру. Невід'ємною складовою гендерної компетентності є сукупність:

– знань законодавчих актів, які регулюють питання гендерної рівності, положень та сутності гендерного підходу, сучасних тенденцій та проблем

гендерного розвитку суспільства, знання форм і методів гендерного виховання, особливостей гендерної соціалізації, механізмів дії гендерних стереотипів.

– умінь розпізнавати гендерні аспекти, проблеми, здійснювати гендерний аналіз (збір якісної інформації у сфері гендерних відносин, що ґрунтується на розумінні гендерних тенденцій у суспільстві й використанні цих знань для розкриття наявних та потенційних соціальних проблем і пошуку рішень їх оптимального розв’язання [6, с.17]), поширювати гендерні знання шляхом використання адекватних методів, засобів тощо.

– навичок діагностики рівня сформованості гендерної культури, здійснення гендерного аналізу, організації заходів на гендерну тематику тощо. Важливим структурним компонентом гендерної компетентності є цінності. Л. Міщик, Т. Голованова, В. Васильєва доходять висновку, що ціннісні характеристики соціально-педагогічного знання є співзвучними цінностям гендерної демократії (свобода, розвиток, деморатизм, плюралізм, егалітаризм, толерантність, соціальна активність) [7, с.31]. Названа особливість – переконливе свідчення потреби та доцільності підготовки соціальних педагогів до гендерного виховання учнів. Мотиваційна сфера, а саме, потреби, мотиви, цілі також представлена у структурі гендерної компетентності. Надзвичайно важливий структурний компонент – поведінка, діяльність, спрямована на утвердження ідеї гендерної рівності. За умови, коли людина буде суб’єктом активної дії, вона матиме змогу самореалізуватися, бути вільною від стереотипних поглядів, здатною самостійно приймати рішення.

Серед ключових компонентів гендерної компетенції виділяють також такі:

– Загальнокультурний елемент: знання моделей гендерних культур різних народів, розуміння культурної зумовленості існуючих гендерних моделей, норм, стереотипів та установок, розуміння змін, що відбуваються в гендерній сфері в сучасному світі.

– Ціннісно-змістовий елемент: пов’язаний з ціннісними орієнтирами — знання, сприйняття чи несприйняття таких цінностей, як гендерна рівність,

гендерна толерантність, антисексизм, тобто орієнтація на патріархальні чи егалітарні цінності, розуміння ціннісної природи гендерних схем і моделей, стереотипів і установок.

– Навчально-пізнавальний елемент: уміння здобувати знання з гендерних питань, критично обдумувати приписувані суспільством гендерні схеми і моделі, навички деконструкції традиційних патріархальних стереотипів, уміння відрізняти факти від домислів, володіння різними методами пізнання стосовно гендерних питань.

– Інформаційний елемент: уміння та навички вільної орієнтації в інформаційному просторі, що стосується гендерних питань.

– Комунікативний елемент: знання, уміння і навички, необхідні для ефективної комунікації у сфері гендерної взаємодії з оточуючими й «віддаленими» людьми та подіями, зокрема навички відповідальної гендерної саморепрезентації, здатність критично осмислювати свою діяльність у сфері гендерних взаємодій, успішно вирішувати гендерні проблеми та конфлікти.

– Соціально-трудова елемент: оволодіння знаннями та досвідом у гендерних аспектах громадсько-суспільної, соціально-трудова сфер, у питаннях економіки, права, професійного самовизначення.

– Особистісний елемент: засвоєння способів саморозвитку суб'єкта, розуміння індивідом себе суб'єктом гендерного самоконструювання, самоактуалізації гендерної ідентичності особистості, прийняття особистої відповідальності за конструювання власного гендера [27].

Формування гендерної компетентності – це цілеспрямована діяльність, у результаті якої людина демонструє компетентність у ситуаціях з виділеною гендерною складовою. Тобто, це — нагромадження та засвоєння гендерних знань, умінь і варіантів гендерно-коректної поведінки.

На формування гендерної компетентності особистості впливає ряд соціально-психологічних чинників:

– на мікрорівні — наявність гендерних установок та стереотипів, починаючи з ранніх етапів розвитку дитини в сім'ї;

– на макрорівні — гендерні перешкоди в суспільстві: диференціація соціальних функцій за статевою ознакою, існуючі культурні норми, статус середньої освіти в суспільстві, запровадження і підтримка гендерної нерівності в суспільстві;

– на мезорівні – диференціація за статтю у різних сферах життєдіяльності, бар'єри та конфлікти у спільній діяльності та взаєминах колективу.

В. Клецина розуміє під гендерної компетентністю характеристику особистості, що дозволяє їй бути ефективною в сфері гендерних відносин. Ефективність у сфері гендерних відносин передбачає в даному випадку здатність чоловіків і жінок помічати ситуації гендерної нерівності в навколишньому; протистояти сексистським, дискримінаційним впливам; уникати виникнення ситуацій гендерної нерівності. Такий підхід до визначення гендерної компетентності вважається дещо одностороннім у зв'язку з розстановкою акцентів переважно на проблемі гендерної нерівності.

Згідно з вищесказаним, більш конкретизованим, вважається визначення гендерної компетентності, сформульоване Т. Антоною: «Під гендерної компетентністю особистості ми розуміємо сукупність гендерних знань і здатність їх застосовувати для вироблення власної гендерно-орієнтованої поведінки» [2].

Можна виділити три рівні гендерної компетентності у студентів: високий, середній і низький.

Високий рівень гендерної компетентності характеризується стійким інтересом до гендерних особливостей особистості, прагненням до поглибленого гендерного пізнання себе і оточуючих. Характерна висока гнучка самооцінка, самоприйняття, оптимальний рівень тривожності, адекватне вираження своїх емоцій. Також високий рівень розвитку гендерної компетентності припускає стійке володіння базовими гендерними знаннями, відкритість у спілкуванні з протилежною статтю та позицію співробітництва.

Середній рівень гендерної компетентності передбачає стійкий інтерес до окремих гендерних особливостей особистості, а також їх епізодичне розуміння, негнучка самооцінка, ситуативне самоприйняття, невпевненість, підвищений рівень тривожності і ситуативний прояв нервозності. Гендерні знання у таких осіб досить стійкі, спостерігається відмова від сприйняття оточуючих на основі схем і стереотипів. Такі особистості проявляють епізодичну відкритість у спілкуванні, часто спілкуються з позиції офіційного статусу, виконання соціальної ролі. Для них характерні ситуативні прояви гендерних умінь, навичок і здібностей.

Низький рівень гендерної компетентності відрізняється слабким виразом інтересу (або відсутності такого) до гендерних особливостей особистості, відмовою від її розуміння. Для даного рівня характерний низький рівень самооцінки, самоприйняття, високий рівень тривожності, емоційна збудливість. Базові гендерні знання таких людей обмежені, в спілкуванні проявляють захисну позицію.

М. Радзивилова наголошує на тому, що для формування гендерної компетентності поряд із теоретичною підготовкою студентів необхідним є створення соціокультурного середовища ВНЗ, яке б сприяло підвищенню адаптаційних можливостей молоді до нових соціальних умов життєдіяльності, ефективності особистісного самовизначення, вибору життєвих ідеалів і цінностей з урахуванням гендеру.

Умовами успішного формування гендерної компетентності студентів є:

- сприяння зняттю бар'єрів традиційного сприйняття соціально-психологічних характеристик і соціальних ролей чоловіків і жінок;
- організація соціально-комунікативних тренінгів, рольових ігор, вправ по розширенню свідомості і самоактуалізації студентів, створення реальних практик, що впливають на гендерні характеристики студентської молоді, що створюють умови для тренування гендерної чутливості;
- консультативна допомога в реальних життєвих ситуаціях, які виникають в процесі гендерної соціалізації молоді [37].

Створення умов для вільного вибору студентів у системі професійної підготовки є потужним засобом їхньої активізації та перетворення пасивного об'єкта навчання на активний суб'єкт формування власної гендерної компетентності.

3.2 Гендерна культура як умова формування гендерної компетентності студентів

У процесі професійної підготовки спеціалістів у вищих навчальних закладах велика увага приділяється компетентнісній складовій особистості фахівця. У центрі уваги сучасних підходів до освіти знаходиться не тільки професійна компетентність фахівця, але і його компетентність як суб'єкта взаємодії з людьми різного віку та статі.

У доповіді міжнародної комісії з освіти для XXI століття було визначено один із головних принципів, на яких ґрунтується освіта, - «навчитися жити разом, навчитися жити», отримати не тільки професійну кваліфікацію, але й компетентність, яка дає особистості можливість подолати різні ситуації та працювати в групі. Вирішенню цього завдання сприяє наявність у студентів гендерної культури.

Гендерна культура передбачає формування у людини правильного розуміння щодо призначення чоловіка та жінки, їхнього статусу та взаємовідносин у різних сферах суспільства та життєдіяльності [29].

Вітчизняна дослідниця О. Кікінежді характеризує гендерну культуру «як знання соціально-психологічних механізмів становлення особистості жінки і чоловіка як різних біологічних, проте рівних соціальних істот» [22, с. 27].

Гендерна культура, на думку С.Оксамитної, розглядається як невіддільний складник демократичного світогляду, дотримання принципу рівної та рівноцінної громадянської гідності кожної людини, незалежно від статі, забезпечення рівних можливостей для самореалізації та розвитку

особистості чоловіків і жінок, визнання необхідності соціального партнерства жінок і чоловіків, консенсусного характеру досягнення рівності між ними .

Дослідниця О. Вороніна визначає традиційну гендерну культуру (яку ще називають патріархатною, маскуліністською, андроцентристською) як таку, де домінуючий початок розуміється як полярне по відношенню до фемінного пригніченого і виходячи з цього визнання та обґрунтованість у культурі першості маскулінного початку [3, с.19].

Дослідниця гендерних аспектів професійної кар'єри Н.Гончарова вказує на те, що якщо жінка намагається перебороти запропоновані їй традиційні ролі вона стає маргінальною, і для чоловіків, і для жінок [45,с.90].

Таким чином як умову формування гендерної культури студентів потрібно розглядати визнання необхідності забезпечення рівних можливостей для самореалізації юнаків і дівчат, чоловіків і жінок. Формування гендерної культури - це питання про усвідомлення існування дискримінаційних норм поведінки чоловіка або жінки в суспільстві, впливу культури на формування і зміну традиційних гендерних стереотипів, норм поведінки щодо виконання ролей представниками чоловічої і жіночої статі в різних сферах життєдіяльності людей.

Гендерна культура - це складова спеціалізованої культури, що є результатом впливу на особистість конкретних людей, які займаються проблемами міжособистісних відносин професійно та виявляється в усвідомленні особистістю мотивів, потреб, цінностей, знань, поведінки пов'язаних із відносинами між представниками чоловічої і жіночої статі. Гендерна поведінка особистості може і сприяти, і заважати її професійному становленню.

Концепція виховання гендерної культури у молоді передбачає формування або зміну уявлень про життєве призначення чоловіка і жінки, притаманні їм позитивні якості і риси характеру; розкриття психологічних, фізіологічних і етичних особливостей юнаків та дівчат; усвідомлення жіночої і чоловічої гідності.

Критеріями сформованості гендерної культури виступають:

- встановлення правильних відносин юнаків та дівчат;
- прагнення до взаєморозуміння між представниками різних статей;
- наявність якостей, характерних для чоловіка: сміливість, лицарство, працьовитість;
- наявність якостей, характерних для жінки: доброта, любов до дітей, жіночність, турбота.

Відповідно до цього кожна особистість студентського віку повинна на рівні свого досвіду знати специфічні особливості протилежної статі, вважати їх природними і закономірними, розуміти принцип рівноправності чоловіків і жінок, усвідомлювати необхідність будувати відносини з іншими людьми, враховуючи їх гендерні особливості.

На формування гендерної культури особистості студента психологічний вплив здійснюють такі умови:

- реалізація та задоволення запитів, потреб та інтересів молоді;
- наявність єдності намірів і дій родини та вищих навчальних закладів;
- творчий підхід до навчання і виховання;
- компетентність педагогів [45].

Формування гендерної культури студентів університету відбувається через їх гендерне виховання, що проявляється як впровадження демократичних цінностей, ідеї гендерної рівності в професійну освіту, що у свою чергу, сприяє процесу отримання студентами гендерної компетентності.

Гендерний аналіз у соціальному і гуманітарному знанні відкриває широкі можливості для переосмислення культури, розуміння необхідності зміни традиційних патріархальних цінностей на цінності, які проголошують, що чоловік та жінка різні, але рівні. Саме ідея гендерної рівності, на нашу думку, повинна була стати поштовхом для розробки концепції гендерної культури.

У сучасній науці ще тривають науково-теоретичні пошуки щодо розуміння компетенції - компетентності фахівця. Досі не існує єдності щодо

змісту термінів «компетенція» і «компетентність». Але спираючись на доповідь міжнародної комісії з освіти для XXI століття щодо необхідності майбутнім спеціалістам отримати не тільки професію але й компетентність, яка надасть можливість отримати знання, уміння, навички, необхідні для ефективних міжособистісних стосунків, ми використовуємо поняття «компетентність».

«Компетентність - володіння знаннями, які дозволяють судити про будь-що, компетенція - коло питань, в якому дана людина володіє знаннями, досвідом» [41, с. 247].

Думки науковців збігаються в тому, що головними показниками компетентності є знання, вміння, навички, які сприяють подальшій ефективній професійній діяльності особистості.

Рівень оволодіння гендерними нормами, цінностями, знаннями, що знаходять своє втілення в поведінці чоловіка і жінки, можна визначити як рівень оволодіння гендерною компетентністю особистості.

Але як підкреслює вітчизняна дослідниця Т. Голованова, незважаючи на те, що формування гендерної культури студентів є одним з напрямків роботи вищої школи, у свідомості сучасних педагогів до сьогоднішнього часу не сформувалося почуття особистої відповідальності за формування гендерної компетентності студентів. Саме тому питання ефективності забезпечення процесу формування гендерної культури пов'язано з питаннями формування гендерної компетентності [8].

Гендерна компетентність є ключовою якістю, яка ґрунтується на визначенні гендеру як структурної категорії в соціальному аналізі, і розуміється як необхідні знання для визначення соціальних детермінантів у поведінці та відносинах жінок і чоловіків, а також як уміння поводитися з цими детермінантами так, щоб для обох статей відкрилися нові можливості. Головним елементом гендерної компетентності є знання щодо соціального конструювання гендерних відносин і існування в них ієрархії [47].

На сучасному етапі дослідники гендеру підкреслюють, що гендерна компетентність стає частиною необхідних лідерських вмінь у професійних

зкладах, організаціях і є необхідною якістю для успішного ефективного менеджменту як й інші компетентності [47].

Гендерна компетентність відображає вміння ідентифікувати, де гендерні відмінності є значними і діяти таким чином, щоб забезпечувати більш справедливі практики для чоловіків і жінок. Як і більшість гендерних концепцій, значення гендерної компетентності специфічне і багатомірне. Гендерна компетентність сприяє рівновазі між чоловіками і жінками [48].

Дослідники визначають такі показники гендерної компетентності спеціалістів:

- здатність до рефлексії, з урахуванням своєї гендерної ідентичності (ролі);
- здатність до рефлексії з урахуванням соціальних гендерних ролей (образів), (оскільки гендер виступає і як соціальна категорія);
- знання щодо відтворення гендерних ролей (образів) і їх диференціація (HR-related gender competence);
- обізнаність щодо гендерних ролей у соціокультурному середовищі (гендер як соціальна категорія, гендерна різноманітність) - гендерна компетентність, що пов'язана з людьми (HR-related gender competence);
- знання про складну структуру гендерних відносин у суспільстві, політиці, адмініструванні і організації - структурна гендерна компетентність (structural gender competence);
- визнання різних умов і передумов у способах і реаліях життя, де чоловіки та жінки живуть, виявляючи свою різноманітність і складність;
- здатність змінюватися (здатність до зміни перспектив);
- здатність до реального використання інформації щодо гендерної теорії на роботі - здатність до впровадження (transfer-ability) [45].

Під гендерною компетентністю розуміють обізнаність студента, спеціаліста, молодшої людини яка містить уявлення щодо призначення чоловіків

та жінок у суспільстві, конструювання гендерних відносин, особливостях власної індивідуальності та ціннісного ставлення до них.

Гендерну компетентність особистості визначають «як знання, вміння, навички, що зумовлюють взаємодію з особами різної статі на засадах гендерної рівності, опосередковані їх індивідуально - психологічними гендерними характеристиками (маскулінність-фемінінність, гендерна ідентичність, гендерна роль, гендерні установки та стереотипи), які проявляються у повсякденній життєдіяльності, спілкуванні та поведінці з особами різної статі» [3, с. 19].

У вітчизняному словнику сучасного гендерного мислення є тлумачення поняття гендерна некомпетентність - «свідоме або несвідоме незнання гендерного права та інших гендерних норм соціального співжиття» [30, с. 143]. Гендерна некомпетентність розглядається як перешкода на шляху до реалізації гендерних прав та свобод громадян, формування їхньої гендерної культури [30].

Найбільш виразним проявом гендерної некомпетентності особистості є гендерні упередження. «Гендерні упередження - соціальна установка з негативним, спотвореним змістом, упереджене ставлення до представників протилежної статі» [24]. Гендерне упередження може проявлятися через агресивну поведінку, тобто через різні види насильства.

Гендерно компетентна особистість студента має бути вільною від гендерних упереджень, не проявляти їх у своїй поведінці і характеризуватися гендерною чутливістю (здатність помічати прояви сексизму в поведінці інших).

До гендерних цінностей відносять гендерні права, свободи, рівність соціального статусу, паритетність батьківства, материнства та ін. Гендерні норми - правила гендерної рівності, втілені у свідомості, поведінці чоловіків та жінок і визначаються гендерною культурою, ступенем оволодіння ними. Гендерні права людини - визнані міжнародним правом і конституцією та законодавством країни норми щодо рівності чоловіків і жінок [30].

Аналіз дослідницьких праць з даної проблематики також виявив, що більшість дослідників розглядають гендерну компетентність з двох боків. По-перше, як складову професійної компетентності, а, по-друге, як складову гендерної культури майбутніх фахівців.

Варто також зазначити, що питання щодо структури гендерної компетентності носить дискусійний характер.

Теоретичний аналіз виявив, що при наявній різноманітності точок зору на структуру та зміст гендерної компетентності особистості фахівця їх поєднує наявність гендерного знання та готовність до впровадження ідеї гендерної рівності.

Таким чином можна запропонувати таку структуру гендерної компетентності особистості студента, яка включатиме:

1. Гендерні знання - знання законів щодо забезпечення гендерної рівності, теорії конструювання гендеру, гендерних стереотипів, знання щодо існуючих ситуацій гендерної нерівності;

2. Гендерна чутливість - уміння використовувати гендерні знання в сімейній та професійній сферах, уміння реалізації доцільних форм гендерної поведінки, вміння помічати та адекватно оцінювати ситуації гендерної нерівності (сексизм, дискримінацію) у різних сферах життєдіяльності, здатність сприймати та розуміти гендерну ідентичність іншої людини;

3. Гендерна ідентичність - усвідомлення власних гендерних характеристик, уміння аналізувати гендерні характеристики, здатність до рефлексії.

Чинником формування системи гендерних знань є засвоєння ідей гендерної теорії, гендерного підходу, законодавчих документів щодо впровадження ідей гендерної рівності в суспільство.

Майбутній спеціаліст повинен продемонструвати знання та розуміння теорії соціального конструювання гендеру, гендерних стереотипів, законодавчих документів щодо впровадження ідеї гендерної рівності в суспільство, вміння використовувати ці знання на практиці, помічати ситуації

гендерної нерівності, вміння аналізувати та вирішувати гендерні проблеми, а також вміння не виявляти у власній поведінці гендерно дискримінаційних практик, тобто виявляти гендерну чутливість.

Гендерну ідентичність автори словника сучасного гендерного мислення тлумачать як «осмислене самовіднесення особою своєї приналежності до жіночої чи чоловічої статі на основі усвідомлення певних особистісних якостей, індивідуально-типологічних особливостей, рис характеру, способів поведінки, що сприймаються як свої, реальні» [30]. Усвідомлення власних гендерних характеристик допоможе особистості студента правильно оцінити свої можливості, обрати власні, оптимальні стратегії самореалізації взаємодії з оточуючими незалежно від статі, надасть право бути «різним», а також поважати гендерну ідентичність інших. Усе це сприятиме формуванню партнерських взаємовідносин між майбутніми фахівцями на противагу домінуючим владним відносинам.

Отже, формування гендерної культури студентів університету, яка заснована на ідеї гендерної рівності чоловіків та жінок, пов'язане з необхідністю формування гендерних знань, норм, розвитку гендерної чутливості та гендерної ідентичності особистості, що в результаті призведе до формування в майбутніх спеціалістів гендерної компетентності, яка є запорукою ефективного міжстатевого, міжособистісного спілкування в різних сферах життєдіяльності особистості студентів.

3.3. Соціально-психологічні особливості використання активних методів навчання у побудові гендерно компетентних моделей поведінки у студентському віці

У сфері гендерних відносин активні методи навчання застосовуються з метою формування гендерної компетентності. Як зазначалося раніше, гендерна компетентність являє собою сукупність знань, умінь і навичок у міжстатевій взаємодії; здатність до адаптації та самореалізації в сфері міжстатевих

відносин, як на рівні соціальних інститутів, так і у сфері міжособистісної взаємодії.

Такі принципи активного навчання, як створення єдиного комунікаційного простору, розвиток самостійності думки, включення у діяльність, пов'язану з вирішенням проблемних завдань, що дозволяють сформувати ті необхідні вміння і навички, які складають основу гендерної компетентності особистості.

Соціально-психологічний тренінг — активна форма навчання, що представляє собою:

– «засіб психологічного впливу, спрямований на розвиток знань, соціальних установок, вмінь і досвіду продуктивного міжособистісного спілкування» ;

– «натурна модель для вивчення соціально-психологічних явищ, практична лабораторія для формування комунікативних умінь в тому чи іншому виді професійної діяльності»;

– «цілі — передача технологій дії; за змістом — певна концепція реальності; за формою — інтерактивне навчання, в якому учасники активно діють і взаємодіють один з одним і тренером».

Е. Сидоренко також додає до попередніх двох визначень соціально-психологічного тренінгу наступні характеристики: соціально-психологічна форма не тільки дії, але і взаємодії, дослідження суб'єктивно-значущих соціально-психологічних явищ для особистості учасників тренінгу та створення ефективних способів вирішення цих ситуацій.

Таким чином, соціально-психологічний тренінг — це одна з форм активного навчання і психологічного впливу, яка формує навички аналізу ситуацій міжособистісної взаємодії (в тій або іншій сфері життєдіяльності) та підвищення компетентності у сфері спілкування(приклад тренінгу для формування гендерної культури студентів див. додаток 3)

Групова дискусія — активний метод навчання, що дозволяє, використовуючи систему логічно обґрунтованих доводів, впливати на думки, позиції, установки учасників у процесі спілкування.

Групова дискусія виступає як метод групового обговорення, що дозволяє виявити думки всіх членів групи і можливі шляхи вирішення. Таким чином, учасники навчання мають можливість поглянути на обговорювану проблему з різних сторін, висловити свою точку зору щодо думок інших (що знижує опір нової інформації і розряджає емоційну упередженість в оцінці інших людей), виробити групове рішення, яке розглядається як групова норма.

З позиції навчання групова дискусія дозволяє:

- активізувати творчі здібності учасників;
- розвивати вміння і навички діалогу, ефективної комунікації;
- згуртувати групу.

У процедурі дискусії виділяють три основні фази:

1. Орієнтування: визначення цілей і теми дискусії, збір інформації з обговорюваної проблеми.
2. Оцінка: упорядкування, обґрунтування і спільна оцінка інформації, отриманої в процесі обговорення.
3. Завершення: підведення підсумків дискусії (зіставлення цілей з отриманими результатами).

В процесі формування гендерної компетентності можуть бути використані наступні теми для проведення групової дискусії: «Гендерні стереотипи: за і проти», «Різностатєва дружба: міф чи реальність», «Чоловічі і жіночі професії», «Роздільне статєве навчання: за і проти».

Групове інтерв'ю — це засіб для збору думок членів групи з конкретного питання і оцінки ситуації. На відміну від групової дискусії, групове інтерв'ю не ставить метою вирішення проблемної задачі. Його мета — збір думок і оцінки ситуації. У зв'язку з цим групове інтерв'ю може передувати груповій дискусії. У сфері гендерних відносин групове інтерв'ю може бути присвячено вивченню індивідуального досвіду гендерної взаємодії (реальних або спостережуваних

ситуацій гендерної взаємодії). Наприклад, темою групового інтерв'ю можна вибрати «Образи чоловіків і жінок у ЗМІ».

Для реалізації даного методу необхідно чітко визначити тему і мету групового обговорення, забезпечити комфортну обстановку. Викладач виступає як інтерв'юер і на першому етапі збирає фактичний матеріал, для чого необхідно сформулювати декілька питань, що розкривають думки людей по даній темі. Наприклад, по темі «Образи чоловіків і жінок у ЗМІ» можуть бути складені наступні питання:

- Якими ви бачите чоловіків і жінок, представлених в рекламі (телевізійна, зовнішня, в журналах)?
- Як чоловіки і жінки дискримінуються в ЗМІ?
- Яке ваше ставлення до рекламних роликів, що містять образи чоловіків і жінок?

Відповіді, одержані в ході збору думок, можуть коротко фіксуватися на дошці.

Другий етап передбачає оцінку думок — відповідей, але не учасників. Результатом групового інтерв'ю є підведення підсумків щодо всього різноманіття групових думок і співвідношення їх з наявними даними наукових досліджень.

Рольові ігри являють собою груповий пошук рішення в запропонованій ситуації. В основі рольової гри знаходиться актуальна ситуація для учасників навчання, у відповідності з тематикою заняття. Наприклад, ситуація гендерного конфлікту в родині, на роботі. Для реалізації рольової гри розробляється сценарій, який включає в себе:

1) проблемну ситуацію: учасники гри стикаються з проблемною ситуацією взаємодії;

2) роль учасників гри, що відображають типові дії людей в проблемних ситуаціях. Ролі учасників гри розподіляються наступним чином: головні ролі — персонажі (один або два), завдання яких вирішити проблемну ситуацію; статистичні ролі — персонажі, що створюють таку ситуацію. Також можна

виділити спостерігачів, вони не беруть участь у розігрується ситуації, а спостерігають за діями учасників, визначають найбільш ефективні моделі взаємодії.

Вибір проблемної ситуації пов'язаний з основними цілями гри. Наприклад, мета гри — вивчення гендерних моделей поведінки людей та їх гендерної культури. Ігрова ситуація в цьому випадку припускає, що головні персонажі стають учасниками міжстатевих відносин, які містять критичні гендерні ситуації. Це може бути вигадана ситуація, або приклади реальних подій гендерної несправедливості. Ведучому необхідно також надати учасникам рольової гри чіткі інструкції, що визначають їх мету в ігровій ситуації.

Гра повинна бути визначена в часі. Після програвання ситуації проводиться обговорення, що передбачає аналіз дій учасників, визначення найбільш ефективних моделей поведінки.

Рольові ігри дають можливість побачити звичне поведіння, вийти за рамки поведінкових шаблонів і освоїти нові моделі дій у стосунках з протилежною статтю.

В заняттях, спрямованих на формування гендерної компетентності та гендерної культури, можуть бути розроблені рольові ігри, цілями яких є:

- дослідження ситуацій маніпуляції гендерними стереотипами в міжособистісному спілкуванні, формування навичок захисту від маніпуляції;
- освоєння моделей гендерної взаємодії;
- аналіз ситуації впливу гендерних забобонів в оцінці людини.

Серед соціально-психологічних особливостей, які відрізняють активні методи навчання у процесі формування гендерно компетентних моделей поведінки у студентському віці, варто виділити такі:

- введення активних форм і методів підготовки дозволить організувати процес підготовки студентів на належному рівні та перевести його у відкритий творчий процес дослідження;
- основною перевагою активних методів над традиційними є те, що вони ставлять тих, кого навчають, в активну позицію, і знання, одержані при

цьому, не тільки швидше засвоюються, але й частіше використовуються на практиці;

– у процесі підготовки до майбутньої професійної діяльності використовувати такі форми активних методів навчання, як: проблемні лекції, тренінги, що включають дискусії, проблемні й рольові ситуації, та різного характеру ігри, оскільки вони дозволяють розвивати та відстоювати особисту думку та власні погляди на різні ситуації та взаємодію з членами колективу.

Висновки до розділу III

Нами розглянуто основні підходи до поняття гендерна компетентність та виділення її основних компонентів. Проблема гендерної компетентності досліджувалася в наступних напрямках: структура й зміст гендерної компетентності особистості, формування гендерної компетентності студентів педагогічних вищих навчальних закладів, гендерна компетентність у контексті професійної педагогічної культури. Визначення терміну гендерна компетентність не є однозначним, проте узагальнено можна сказати що гендерна компетентність людини це вміння залежно від ситуації правильно використовувати свою гендерну роль. В структурі гендерної компетентності виділяють знання про законодавчі акти, які регулюють гендерну рівність у суспільстві, уміння розпізнавати гендерні аспекти поведінки та навички діагностування сформованості гендерної культури.

Можна виділити три рівні розвитку гендерної компетентності у студентів: високий, середній і низький.

Серед складових гендерної компетентності студентів виділяють також такі елементи: загальнокультурний (знання різних моделей гендерної культури, розуміння зумовленості відмінностей моделей культурними особливостями), ціннісно-змістовий (знання, сприйняття чи несприйняття таких цінностей: гендерна рівність, гендерна толерантність, антисексизм), навчально-

пізнавальний (уміння здобувати знання з гендерних питань, володіння різними методами пізнання стосовно гендерних питань), інформаційний (вільна орієнтація в інформаційному просторі, що стосується гендерних питань), комунікативний (ефективна комунікація у сфері гендерної взаємодії, зокрема навички відповідальної гендерної саморепрезентації, здатність критично осмислювати свою діяльність у сфері гендерних взаємодій), соціально-трудова (знання та досвід у гендерних аспектах громадсько-суспільної, соціально-трудова сфера), особистісний (засвоєння способів саморозвитку суб'єкта в гендерному аспекті).

Важливою умовою формування гендерної компетентності студентів є виховання у них гендерної культури. Гендерна культура - це складова спеціалізованої культури, що є результатом впливу на особистість конкретних людей, які займаються проблемами міжособистісних відносин професійно та виявляється в усвідомленні особистістю мотивів, потреб, цінностей, знань, поведінки пов'язаних із відносинами між представниками чоловічої і жіночої статі. Формування гендерної культури - це питання про усвідомлення існування дискримінаційних норм поведінки чоловіка або жінки в суспільстві, впливу культури на формування і зміну традиційних гендерних стереотипів, норм поведінки щодо виконання ролей представниками чоловічої і жіночої статі в різних сферах життєдіяльності людей.

Формування гендерної культури студентів університету пов'язане з необхідністю формування гендерних знань, норм, розвитку гендерної чутливості та гендерної ідентичності особистості, що в результаті призведе до формування в майбутніх спеціалістів гендерної компетентності, яка є запорукою ефективного міжстатевого, міжособистісного спілкування в різних сферах життєдіяльності особистості студентів.

У сфері гендерних відносин активні методи навчання часто застосовуються з метою формування гендерної компетентності. Принципи активного навчання дозволяють сформувати ті необхідні вміння і навички, які складають основу гендерної компетентності особистості.

Серед активних методів навчання особливе місце займає соціально-психологічний тренінг. Оскільки, він формує навички аналізу ситуацій міжособистісної взаємодії (в тій або іншій сфері життєдіяльності) та підвищує компетентність у сферах спілкування.

До методів активного навчання, які можуть використовуватися як у тренінгу так і поза ним, відносять групову дискусію, групове інтерв'ю та рольову гру. Ці методи здійснюють чималий соціально-психологічний вплив на особистість, впливаючи не тільки на успішне формування відповідних знань, вмінь та навичок з гендерної проблематики, але й дозволяють студентів стати учасником гендерної взаємодії, навчитися вирішувати критичні ситуації у стосунках з протилежною статтю, помічати ситуації гендерної нерівності і несправедливості.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи, можна сказати, що в останні роки відбувається збільшення кількості ранніх статевих стосунків, зростання кількості дітей народжених поза шлюбом і майже повна відсутність знань у молоді про платонічні стосунки з протилежною статтю. Все це актуалізувало проблему розвитку та формування гендерної компетентності, а також проблему використання адекватних гендерних моделей поведінки під час міжособистісного спілкування у студентському віці.

Міжособистісне спілкування студентів є одним з «найважливіших факторів соціалізації» особистості. Оскільки однією з базових психологічних потреб, які визначають психологічне здоров'я і благополуччя, є потреба в любові, прихильності.

У першому розділі нашої роботи ми здійснили теоретично-методологічний аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури з проблематики соціально-психологічних особливостей побудови гендерних моделей поведінки студентському віці. Під гендерною моделлю поведінки розуміють виконання за зразком соціальної функції особистості з огляду на стать як соціальне явище (гендер). Науковці виділяють різні гендерні моделі поведінки. Наприклад, однією з найпоширеніших і часто повторюваних є модель поведінки, коли люди знаходяться в рольовому трикутнику: «жертва», «переслідувач» і «рятувальник» (трикутник Крапмана). Відомими також є такі гендерні моделі поведінки: «Батько-донька», «Матуся – синок», «Брат – сестра», «Пристрасні коханці», «Класична», «Кожен сам за себе», «Не має життя без тебе» та інші.

Гендерна модель поведінки особистості є унікальним явищем, яке формується під впливом найближчого соціального оточення та індивідуальних рис самої людини. До соціальних особливостей, що впливають на формування гендерних моделей поведінки у студентському віці відносять: гендерну ідентифікацію особистості та наявні гендерні стереотипи поведінки. Гендерна ідентифікація – це, власне, усвідомлення індивідом своєї статевої належності,

переживання ним своєї маскулінності/фемінності та готовність виконувати визначену статеву роль. Гендерні стереотипи можуть впливати на поведінку щодо своєї й протилежної статі. Підкреслення гендерних розходжень вносить вклад у формування упередженого відношення до свого гендеру й упередженого до іншого й провокує виникнення конфліктів.

Серед індивідуально-психологічних особливостей розвитку та формування гендерних моделей поведінки варто звернути увагу на стратегії залицяння. Р. Мільруд виділяє такі основні стратегії залицяння: формування контакту; ідеалізація контакту; лідерство в контакті; маніпулювання контактом; компроміс в контакті; взаємодія в контакті; прагматичність в контакті. Одним з найважливіших моментів, що лежать в основі багатьох гендерних моделей поведінки є ставлення партнера по спілкуванню до самого себе. Також важливу роль відіграють зворотній зв'язок партнера та інтерес до нього, як представника протилежної статі.

У вітчизняній літературі виділяють такі основні підходи до дослідження привабливості протилежної статі: соціально-конструктивістський(особливості формування фенотипу протилежної статі як сукупності ведучих ознак значимість яких визначається впливом соціального середовища і культури), маскулінно-фемінінний(особливості сприйняття протилежної статі з врахуванням її генотипу, тобто ознак мужності і жіночності) та репродуктивний(вивчення еротичної привабливості протилежної статі).

Таким чином серед основних особливостей формування гендерних моделей поведінки можна виділити: гендерну ідентифікацію (гендерну роль), наявність гендерних стереотипів по відношенню од протилежної статі, застосовувану стратегію залицяння, самоствавлення і самооцінку особистості, інтерес до протилежної статі, рівень гендерної культури та батьківську гендерну модель поведінки.

У другому розділі ми експериментально дослідили соціально-психологічні особливості формування гендерних моделей поведінки та стереотипи маскулінності-фемінінності в гендерних уявленнях сучасних студентів. Наше

дослідження будувалося на принципах розвитку й історизму, системності та об'єктивності. З метою дослідження гендерних особливостей стратегій поведінки у студентському віці ми використали групу методик: методика «Маскулінність-Фемінінність»(визначення психологічної статі людини, її гендерної ідентифікації), методика «Експрес-діагностика гендерних стереотипів», методика «Опитувальник для виявлення стратегій залицяння (Р.Мільруд, Н.Коваль)» та методика «Исследование гендерных схем личности методом семантического дифференциала (ЛСД)» (по О. Кустовой).

Для визначення соціально-психологічних особливостей розвитку та формування гендерних моделей поведінки були залучені студенти 2 курсу Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського(Інституту педагогіки, психології і мистецтв та Інституту фізичного виховання та спорту) 25 хлопців та 25 дівчат. Дослідження проводилося у березні місяці 2016 року.

На наступному етапі дослідження ми здійснили інтерпретацію отриманих даних та зробили висновки про особливості сучасних гендерних моделей поведінки у студентському віці. Виходячи із отриманих анкетних даних, можна зробити наступні висновки. Достатньо велика частина опитаних студентів підтримує гендерні стереотипи маскулінності та фемінності, які формують експектації гендерно вірної жіночої та чоловічої поведінки.

Данні, отримані в результаті опитування, не просто зображують жінку представницею «слабкої статі», але й відбивають та підтримують гендерну нерівність, що має місце в сучасному українському суспільстві. Якщо не брати до уваги отримані в ході опитування нейтральні риси, ідеальна жінка, з погляду респондентів, має бути доброю, зовнішньо привабливою, не мати шкідливих звичок та вміти вести домашнє господарство. Проте, вона повинна бути впевненою, сміливою, активною і мати власну думку. Уявлення про ідеального чоловіка носить стереотипний характер, переважають традиційно маскулінні риси, хоча можна спостерігати тенденцію до появи у чоловіків рис, які раніше

вважалися суто жіночими (відкритість, любов до дітей, вміння готувати та інші).

З огляду на отримані результати дослідження, можемо говорити про гостру нестачу доступних науково-популярних брошур, методичних посібників та інших інформативних видань для студентів, які стосувалися б проблематики гендеру. Що у свою чергу може спричиняти низький рівень розвитку гендерної компетентності у студентів

У третьому розділі ми визначили особливості формування та умови розвитку гендерної компетентності у студентів. Аналіз літератури показав, визначення терміну гендерна компетентність не є однозначим. Узагальнено можна сказати, що гендерна компетентність людини це вміння залежно від ситуації правильно використовувати свою гендерну роль.

Серед складових гендерної компетентності студентів виділяють також такі елементи: загальнокультурний (знання різних моделей гендерної культури, розуміння зумовленості відмінностей моделей культурними особливостями), ціннісно-змістовий (знання, сприйняття чи несприйняття таких цінностей: гендерна рівність, гендерна толерантність, антисексизм), навчально-пізнавальний (уміння здобувати знання з гендерних питань, володіння різними методами пізнання стосовно гендерних питань), інформаційний (вільна орієнтація в інформаційному просторі, що стосується гендерних питань), комунікативний (ефективна комунікація у сфері гендерної взаємодії, зокрема навички відповідальної гендерної саморепрезентації, здатність критично осмислювати свою діяльність у сфері гендерних взаємодій), соціально-трудоий (знання та досвід у гендерних аспектах громадсько-суспільної, соціально-трудої сфер), особистісний (засвоєння способів саморозвитку суб'єкта в гендерному аспекті).

Важливою умовою формування гендерної компетентності студентів є виховання у них гендерної культури. Формування гендерної культури - це питання про усвідомлення існування дискримінаційних норм поведінки чоловіка або жінки в суспільстві, впливу культури на формування і зміну

традиційних гендерних стереотипів, норм поведінки щодо виконання ролей представниками чоловічої і жіночої статі в різних сферах життєдіяльності людей.

На нашу думку, дослідження має перспективи для подальшого розвитку, які полягають в розробці тренінгової програми для формування та розвитку гендерної компетентності у студентів університету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеев В. Психологические и социальные функции полоролевых стереотипов / В. Агеев. // Вопросы психологии. – 1987. – №2. – С. 15–22.
2. Антонова Т. К. Эволюция гендерной теории и ее отражение в педагогической научной мысли / Т. К. Антонова. // Актуальные задачи педагогики: материалы международной заочной научной конференции. – 2011. – С. 36–38.
3. Бондарчук О. І. Гендерна освіта в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів: програма спецкурсу для слухачів очно-дистанційної форми навчання в системі післядипломної педагогічної освіти / О. І. Бондарчук, І. М. Ващенко, О. О. Нежинська. – Київ, 2010. – 21 с.
4. Вплив наявності партнера на його привабливість [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.effecton.ru/1068.html>.
5. Гендер - це тільки статевая приналежність або більш широке поняття? [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://faqukr.ru/samovdoskonalennja/125385-gender-ce-tilki-stateva-prinalezhnist-abo-bilsh.html>.
6. Гіденс Е. Соціологія / пер. з англ. В. Шовкун, А. Олійник; наук. ред. О.Іващенко. – К. : Основи, 1999. – 726 с.
7. Говорун Т. В. Гендерна психологія: навч. посіб. / Т. В. Говорун, О. М. Кікінеджи. – К.: Академія, 2004. – 307 с., С. 19
8. Голованова Т. П. Гендерная компетентность в контексте профессиональной педагогической культуры будущих социальных педагогов [Електронний ресурс] / Т. П. Голованова – Режим доступу до ресурсу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp3/proftech/golovanova.Pdf
9. Городнова Н. М. Соціально-психологічні чинники становлення статево-рольової ідентифікації підлітків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук / Городнова Н. М. – Київ, 2006. – 22 с.

10. Грабовська Т. О. Шляхи гуманізації відносин педагогів с учнями / Т. О. Грабовська // Навчально-методичні проблеми формування оптимального педагогічного клімату в шкільному колективі. – К.: МАУП, 1999. – 134 с.
11. Грей Д. Мужчины с Марса, женщины с Венеры / Дж. Грей. – К: София, 2005. – 162 с.
12. Грошев И. В. Полоролевые стереотипы в рекламе / И. В. Грошев. // Психологический журнал. – 1998. – №3. – С. 119.
13. Дымнова Т. И. Зависимость характеристик супружеской семьи от родительской / Т. И. Дымнова. // Вопросы психологии. – 1998. – №2. – С. 64.
14. Єремєєва В. Д. Хлопчики та дівчатка: два різних світи / В. Д. Єремєєва // Редакція загальнопедагогічних газет / В. Д. Єремєєва., 2003. – С. 112.
15. Здравомыслова О. М. Гендерные стереотипы в публичной дискуссии / О. М. Здравомыслова // Гендерные стереотипы в современной России / О. М. Здравомыслова. – М: МАКС Пресс, 2007. – С. 132–150.
16. Зимняя И. А. Ключевые компетенции - новая парадигма результата современного образования [Электронный ресурс] / И. А. Зимняя // Интернет-журнал "Эйдос". – 2010. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>.
17. Знаков В. В. Понимание в познании и общении / В. В. Знаков. – Самара: СамГПУ, 2000. – 188 с.
18. Ижванова Е. М. Развитие полоролевой идентичности в юношеском и зрелых возрастах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.13 / Ижванова Е. М. – Москва, 2004. – 19 с.
19. Как способ знакомства влияет на интерес к противоположному полу? [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: http://ramus.ua/kak_sposob_znakomstva_vliyaet_na_interes_k_protivopolozhnomu_polu__537000.
20. Каменская Е. Н. Гендерный подход в педагогике : дис. на соискание научн. степень д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика» / Е. Н. Каменская. – Ростов-на-Дону, 2006. – 385 с.

21. Каменская Е. Н. Педагогика: Конспект лекций / Е. Н. Каменская. – Ростов-на Дону: Феникс, 2005. – 365 с.
22. Кікінежді О. Формування гендерної культури молоді: проблеми та перспективи / О. Кікінежді. // Шлях освіти. – 2004. – №1. – С. 27–29.
23. Кіріленко О. Г. Зміст гендерної компетентності викладача / О. Г. Кіріленко. – 2012. – С. 11.
24. . Клецина И. С. Аналитические подходы к определению причин гендерных конфликтов и путей их преодоления / И. С. Клецина // Противоречия, конфликты, кризисы личности: субъектно-бытийный подход: матер. всерос. науч.- практ. семинара. - Краснодар : Кубанский гос. ун-т, 2007. - С. 30-44.
25. Клецина И. С. От психологии пола - к гендерным исследованиям / И. С. Клецина. // Вопросы психологии. – 2003. – №1. – С. 61–78
26. Клє цина И. С. Развитие гендерной компетентности государственных и муниципальных служащих в процессе гендерного образования. // «Женщина в российском обществе». Российский научный журнал. № 3 (44) – 2007. С. 60–65
27. Клецина И.С. Формирование гендерной компетентности как задача гендерного образования в высшей школе / И.С.Клецина // Международная научная конференция «Гуманитарное образование и социальный контекст: гендерные проблемы», 25-28 июня 2007 г. / отв. ред. О.В.Попова. - Санкт-Петербург: Изд. дом СПб ГУ, 2007. - с. 117.
28. Лапина М. Модели поведения, или почему мы наступаем на одни и те же грабли [Электронный ресурс] / Марианна Лапина. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <http://psyforum.net/modeli-povedeniya-ili-pochemu-nastupaem-na-odnite-zhe-grabli.html>.

29. Матюшкова С. Д. Проблемы формирования гендерной культуры в учреждениях образования [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://newsletter.iatp.by/ctr18.htm>
30. Мельник Т. 50/50: Сучасне гендерне мислення: словник / Т. Мельник, Л. Кобелянська. - К. : К. І.С., 2005. - 280 с.
31. Моделі поведінки [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://studme.com.ua/152312107310/etika_i_estetika/modeli_povedeniya.htm#78.
32. Нежинська О. О. Психологічні умови формування гендерної компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / О. О. Нежинська. – Державний вищий навчальний заклад "Університет менеджменту освіти" (Київ). – : ДВНЗ"УМО", 2011. – 20 с.
33. Немов Р. С. Практическая психология: Учебное пособие / Р. С. Немов. – М: Гуманитарное издательство "Центр", 1997. – 320 с.
34. Принципи та етапи психологічного дослідження [Електронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: http://pidruchniki.com/11200611/psihologiya/psihologichne_doslidzhennya.
35. Приходькіна Н. О. Специфіка гендерного підходу в навчанні / Н.О.Приходькіна // Педагогічні науки. – Суми : СумДПУ ім. А. Макаренка, 2007. –С. 324–328
36. Психология отношений мужчины и женщины [Электронный ресурс]. – 2014. – Режим доступа до ресурсу: <http://japsix.ru/psihologiya-otnoshenij-muzhchiny-i-zhenshhiny/>.
37. Радзивилова М. Структура гендерной компетентности педагога / Марина Радзивилова // Педагогическое образование в России. – 2009. – №4. – С. 5 – 10.
38. Рожкова С. В. Гендерная компетенция педагога. / С. В. Рожкова. // Преподаватель высшей школы в XXI веке: материалы международной научно-практической Интернет-конференции. – 2008.

39. Савчин М. В. Вікова психологія / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – К: Академвидав, 2005. – 360 с.
40. Синельников А. Мужчины и патриархальная власть / А. Синельников. // Вы и мы. – 1998. – №1
41. Словарь гендерных терминов / Под ред. А. А. Денисовой. М.:Информация -XXI век, 2002. С. 21
42. Словарь иностранных слов. - М. : Русский язык, 1980. - 624 с.
- 43.Тараскина О. Какая модель отношений в Вашей семье? [Электронный ресурс] / Ольга Тараскина. – 2016. – Режим доступа до ресурсу: http://www.astromeridian.ru/exclusive/model_otnoheniji_v_semje.html.
44. Трунов Д. Г. Метафорические модели взаимоотношений между мужчинами и женщинами / Дмитрий Геннадьевич Трунов. // Вестник Пермского университета. Философия. Психология. Социология. – 2012. – №4. – С. 76–80
45. Angelika Blickhauser and Henning von Barga. Fit for Gender Mainstreaming - gender-sensitive transcending of borders between East and West [Электронный ресурс]. - Berlin 2007. - Режим доступа: <http://www.fit-for-gender.org/.../englishindex.htm>
46. Interest,expression, visual fixation and heart rate changes in 2- to 8-month-old infants / P.Langsdorf, C. Izard, M. Rayias, A. Hembree. // Developmental Psychology. – 1983. – №19. – С. 375–386.
47. . Monash University. Gender Competence [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.med.monash.edu.au/gendermed/competence.html>
48. Mustafa F. Ozbilgin. Equality, Diversity and Inclusion at Work. A Research Companion. Edward Elgar Publishing Limited, UK. 2009. - 448 pp.
49. Sex Roles. // Journal of Personality and Social Psychology. – 2003. – №49.
50. Scott J. W. Gender and the Politics of History. / J. W. Scott. – New York :Columbia University Press, 1988. – 242 p., С. 4

51. Personality and Social Psychology Bulletin.

ДОДАТКИ

Додаток А

МЕТОДИКА «МАСКУЛИННОСТЬ-ФЕМИНИННОСТЬ»

С. БЕМ

Описание

Методика была предложена Сандрой Бем (1974) для диагностики психологического пола и определяет степень андрогинности, маскулинности и фемининности личности.

Опросник содержит 60 утверждений (качеств), на каждое из которых испытуемый отвечает «да» или «нет», оценивая тем самым наличие или отсутствие у себя названных качеств.

Обработка

За каждое совпадение ответа с ключом начисляется 1 балл. Затем определяются показатели фемининности (F) и маскулинности (M) в соответствии с исследуемыми формулами.

$F = (\text{сумма баллов по фемининности}) : 20;$

$M = (\text{сумма баллов по маскулинности}) : 20.$

Основной индекс IS определяется как:

$IS = (F - M) \times 2,322.$

Ключ

Маскулинность («да»): 1, 4, 7, 10, 13, 16, 19, 22, 25, 28, 31, 34, 37, 40, 43, 46, 49, 52, 55, 58.

Фемининность («да»): 2, 5, 8, 11, 14, 17, 20, 23, 26, 29, 32, 35, 38, 41, 44, 47, 50, 53, 56, 59.

Остальные пункты — нейтральные.

Интерпретация

Если величина индекса IS заключена в пределах от -1 до + 1, то делают заключение об андрогинности.

Если индекс меньше -1 ($IS < -1$) — о феминности. При этом, в случае когда $IS + 2,025$ — говорят о ярко выраженной феминности.

Инструкция: «Перед вами 60 утверждений. Вам не обходимо поставить «+» возле того утверждения которое по вашему мнению соответствует вам, и «-» если это утверждение вам не подходит».

ТЕКСТ ОПРОСНИКА

1. Верящий в себя.
2. Умеющий уступать.
3. Способный помочь.
4. Склонный защищать свои взгляды.
5. Жизнерадостный.
6. Угрюмый.
7. Независимый.
8. Застенчивый.
9. Совестьливый.
10. Атлетический.
11. Нежный.
12. Театральный.
13. Напористый.
14. Падкий на лесть.
15. Удачливый.
16. Сильная личность.
17. Преданный.
18. Непредсказуемый.
19. Сильный.
20. Женственный.
21. Надежный.
22. Аналитичный.
23. Умеющий сочувствовать.
24. Ревнивый.

25. Способный к лидерству.
26. Заботящийся о людях.
27. Прямой, правдивый.
28. Склонный к риску.
29. Понимающий других.
30. Скрытный.
31. Быстрый в принятии решений.
32. Сострадающий.
33. Искренний.
34. Полагающийся только на себя (самодостаточный).
35. Способный утешить.
36. Тщеславный.
37. Властный.
38. Имеющий тихий голос.
39. Привлекательный.
40. Мужественный.
41. Теплый, сердечный.
42. Торжественный, важный.
43. Имеющий собственную позицию.
44. Мягкий.
45. Умеющий дружить.
46. Агрессивный.
47. Доверчивый.
48. Малорезультативный.
49. Склонный вести за собой.
50. Инфантильный.
51. Адаптивный, приспособляющийся.
52. Индивидуалист.
53. Не любящий ругательств.
54. Не систематичный.

55. Имеющий дух соревнования.
56. Любящий детей.
57. Тактичный.
58. Амбициозный, честолюбивый.
59. Спокойный.
60. Традиционный, подверженный условностям.

Экспресс –диагностика гендерных стереотипов

Инструкция. Вам предложено 15 утверждений, касающихся широко распространенных жизненных ситуаций. В ходе работы с опросником необходимо на листе ответов рядом с номером вопроса поставить свой ответ в форме «да»(+), «нет»(-) и не знаю (?).

Вопросы –утверждения

1. Если представится случай, люблю играть первую скрипку в обществе.
2. В трудном или спорном утверждении жду поддержки от самого близкого человека.
3. В любом деле умею с легкостью принимать решения.
4. Отличаюсь впечатлительностью, во мне легко вызвать сострадание.
5. Умею постоять за свой авторитет.
6. Забочусь о своей внешности и это доставляет мне удовольствие.
7. Обычно стараюсь приспособиться к обстоятельствам, а не действовать по первому побуждению.
8. Иногда кокетничаю с представителями противоположного пола.
9. Обладаю большой психологической силой и независимостью в действиях.
10. Всегда ношу з собой зеркальце.
11. Умею не только помнить обиду, но и одплатить тем же.
12. Не отличаюсь выдержкой и не умею оставаться хладнокровной(хладнокровным) в любой ситуации.
13. Считаю, что любовь – это сокровенное переживание, не нуждающееся в непременно внешнем проявлении.
14. Я романтична(романтичен).
15. Мой характер схож с характером моего отца.

Обработка и интерпретация данных

При обработке результатов пользуются специальным ключом:

10 баллов за каждый ответ «да» на вопросы 1,3,5,7,9,11,13,15.

10 баллов за каждый ответ «нет» на вопросы 2,4,6,8,10,12,14.

5 баллов за каждый знак вопроса

Уровни гендерных стереотипов проявляются на основе суммирования положительных и отрицательных ответов.

100-150 баллов –доминируют маскулинные стереотипы

50-99 б – наличие андрогинных стереотипов

1-49 б – преобладание женских поведенческих стереотипов

5 и более неопределенных ответов свидетельствуют о несформированности полотипизированой гендарной идентификации

ОПРОСНИК ДЛЯ ВЫЯВЛЕНИЯ СТРАТЕГИЙ УХАЖИВАНИЯ (Р.П.МИЛЬРУД, Н.А.КОВАЛЬ)

Инструкция: выразите свое согласие с предложенными суждениями, отметив выбранный Вами вариант ответа.

- 3-никогдавжизни;
- 2-никогда,насколькояпомню;
- 1-наверное,никогда;
- 0-бываетпо-разному;
- +1-пожалуй,иногда;
- +2-иногда,насколькояпомню;
- +3-всегдаи постоянно;

Текст опросника

- 1.Я всегда проявляю инициативу в новом знакомстве
- 2.Я подробно описываю свои чувства партнеру
- 3.Я пытаюсь больше узнать о желаемом партнере
- 4.Я пытаюсь произвести впечатление своей внешностью
- 5.Я стараюсь принять участие в совместной деятельности с партнером
- 6.Я стараюсь оказать партнеру помощь и поддержку
- 7.Я дарю желаемому партнеру подарки
- 8.Я делаю комплименты партнеру
- 9.Я пытаюсь попадаться на глаза желаемому партнеру
- 10.Я хвастаюсь,чтобы произвести впечатление
- 11.Я пытаюсь продемонстрировать свое чувство юмора
- 12.Я занимаюсь самообразованием,чтобы произвести впечатление
- 13.Я демонстрирую партнеру материальную обеспеченность
- 14.Я говорю партнеру осерьезных жизненных планах
- 15.Я приглашаю партнера в места развлечений и отдыха
- 16.Я предлагаю партнеру совместные туристические поездки

17.Я говорю партнеру о невозможности жить без него/нее

18.Я пытаюсь удивить партнера приятным сюрпризом

19.Я настаиваю на более близких/интимных отношениях с партнером

20.Я играю на ревности партнера

21.Я пытаюсь вызвать доверие родителей/родственников партнера

22.Я пытаюсь продемонстрировать в присутствии партнера свою образованность

23.Я решительно избавляюсь от имеющихся конкурентов

24.Я даю понять партнеру его/ее значимость для себя

25.Я преувеличиваю в слух достоинства партнера

Данный опросник позволяет по частотности утверждений

Определить доминирующие стратегии ухаживания.

Исследование гендерных стереотипов методом личностных семантических дифференциалов О.Л. Кустовой

Испытуемому предлагается дать характеристику следующим образам: «Я», «Идеальная женщина» («Идеальный мужчина»), «Женщина в отличие от мужчины» («Мужчина в отличие от женщины»), «Предназначение женщины» («Предназначение мужчины»). В правом и левом (крайних) столбцах бланка содержатся полярные, полюсные качества. Для образов «Я», «Идеальная женщина» («Идеальный мужчина») и «Предназначение женщины» («Предназначение мужчины») оценить предлагается правый столбец, отмечив степень выраженности характеристик для каждого исследуемого образа в среднем столбце (в процентном выражении от 0 до 100). В левом столбике представлены противоположные качества, на них можно ориентироваться для удобства оценивания. В конце бланка содержатся униполярные шкалы, которые отмечаются таким же образом. Образ «Женщина в отличие от мужчины» («Мужчина в отличие от женщины») исследуется в следующем варианте: необходимо обозначить процент отличия. Знак отличий значения здесь не имеет (например, женщины в отличие от мужчин более обаятельны, примерно на 20 %, что отмечается в соответствующей в графе). Все шкалы группируются для факторного анализа, результаты суммируются, вычисляется средний показатель для каждого фактора.

Для анализа выделяется следующий ряд факторов: • оценки (общей привлекательности); • силы личности; • эмоциональности; • социального статуса; • зависимости; • эмпатийности; • современности; • фемининности (традиционно «женских» качеств); • маскулинности (традиционно «мужских» качеств); • андрогинности (гендерно нейтральных качеств). По каждому фактору вычисляется средний показатель.

1. Фактор оценки (общей привлекательности) включает в себя шкалы: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8.
2. Фактор силы личности: 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15.
3. Фактор эмоциональности: 17, 26, 28, 29, 37.
4. Фактор социального статуса: 12, 31, 32, 33, 34.
5. Фактор зависимости: 16, 18,

20, 21, 24. 6. Фактор эмпатийности: 7, 21, 22, 23, 24, 25, 27,30. 7. Фактор современности: 9, 11, 12, 31, 32, 33, 43, 44, 45. 8. Фактор фемининности («традиционно женских качеств»): 22, 23, 24, 26, 40, 41, а также 19 и 28 для оценки женских образов. 9. Фактор маскулинности («традиционно мужских качеств»): 12, 14, 32, 34, 43, 44, 45, а также 19 и 28 для оценки мужских образов. 10. Фактор андрогинности («гендерно нейтральных качеств»): 2, 7, 8, 35, 36, 37, 38, 39. В результате вычислений и сравнений можно сделать выводы о стереотипности взглядов испытуемых. Полученные данные сравниваются следующим образом. 1. Вычисляется средний показатель по каждому фактору для образов «Идеальная женщина» («Идеальный мужчина»), «Предназначение женщины» («Предназначение мужчины») и образа «Я», результаты которых отражают степень выраженности традиционного, стереотипного взгляда на женщину или мужчину, а также стереотипность поведенческой модели испытуемого. 2. Вычисляется средний показатель по каждому фактору для образа «Женщина в отличие от мужчины» («Мужчина в отличие от женщины»), который отражает разницу в процентном соотношении между мужчиной и женщиной с точки зрения испытуемого. 3. Полученные данные можно дополнительно проанализировать следующим образом: • для реципиентов-женщин сравнить пары: «Я» – «Идеальная женщина»; «Я» – «Предназначение женщины»; • для реципиентов-мужчин: «Я» – «Идеальный мужчина»; «Я» – «Предназначение мужчины». Сходство и различие в исследуемых парах образов определяется по формуле: $D_{ij} = \frac{|x_{ik} - x_{jk}|}{n}$, где i, j – исследуемые образы; k – фактор (эмоциональности, силы личности и т. д.); D_{ij} – расстояние между образами i и j ; x_{ik} – нагрузка (показатель) образа i по фактору k ; x_{jk} – нагрузка (показатель) образа j по фактору k ; n – количество выделенных независимых факторов. Полученные результаты отражают тендерный аспект сходства реального «Я» испытуемого с его представлением об идеале, а также степень соответствия поведенческой модели реципиента его представлению о некоем предназначении представителей его пола. Данные выражаются в процентном соотношении. 4. По

данной методике представляется также возможным под- считать средние баллы в целом по группе в отношении каждого исследуемого образа, а затем сравнить среднестатистический пока- затель с результатами каждого из испытуемых. При использовании методики ЛСД для лучшего усвоения и по- нимания студентами своих тендерных особенностей важно дать им следующую информацию:

- факторы эмоциональности, зависимости, эмпатийности, фе- мининности отражают достаточно традиционные взгляды на жен- щину, поэтому высокие показатели по этой группе говорят о весь- ма традиционной оценке исследуемых образов;
- высокие значения по факторам силы личности, социального статуса, современности, маскулинности говорят о довольно tradi- 201 Раздел 5. Психодиагностика гендерных особенностей общения ционном взгляде на исследуемые образы мужчин;
- факторы общей привлекательности и андрогинности гендерно нейтральны. В работе с опросником возможны следующие затруднения.

- Трудности в оценке образа «Предназначение женщины» («Предназначение мужчины»). Рекомендуется дать испытуемым своего рода «установку»: «Как вы считаете, в чем предназначение женщины? Быть какой? Красивой? Располагающей?» и т. д. (под- ставляются все характеристики из опросника).
- Студентам бывает сложно разграничить образы «Идеальная женщина» («Идеальный мужчина») и «Предназначение женщи- ны» («Предназначение мужчины»). В данном случае можно поре- комендовать статью И. Кона [4].
- В образах «Я», «Предназначение...», «Идеал...» проставляет- ся степень выраженности процентов (на сколько процентов соот- ветствует), а в образе «Женщина в отличие от мужчины» («Муж- чина в отличие от женщины») отмечается разница процентов (на сколько процентов отличается). Данный переход может вызвать затруднения, поэтому лучше вначале оценивать образ «Женщина в отличие от мужчины» («Мужчина в отличие от женщины»). Следует пояснить, что ответы на некоторые шкалы могут быть проективными. 1. Например, если на настоящий момент для шкалы 40 («верная жена») реципиенты при оценке образа «Я» однозначно могут оценить себя по минимальному проценту, но уверены, что

когда-нибудь, в силу обстоятельств, они бы пошли на любовную связь, то представляется возможным отметить процент вероятности этой связи. Если испытуемые на данный момент не состоят в браке, но в силах предположить свою будущую семейную жизнь, то они также могут ответить проективно. Аналогично – в отношении шкалы 27 («имеет домашних животных»). Если ответ вызывает затруднения, то данные шкалы лучше пропустить и при подсчете их не учитывать.

2. Шкала 34 («хорошо зарабатывает») в большей степени может быть оценена студентами заочного отделения, так как студенты дневного отделения, вероятнее всего, только «подрабатывают» либо вообще не работают. В данном случае шкалу можно пропустить, но обязательно учесть это при подсчете. Для некоторых студентов весь порядок расчета составляет затруднения (наличие формулы, 202 Раздел 5. Психодиагностика гендерных особенностей общения необходимость вычислять средние показатели и проч.). По желанию преподавателя, можно составить очень подробную инструкцию для таких студентов. В целом длительность занятия с разбором полученных тендерных стереотипов составляет 4–5 часов (2–2,5 пары). (Бланк методики див.Додаток Д)

Зведена таблиця даних за коефіцієнтом рангової кореляції Спірмена
(хлопці)

Зведена таблиця даних за коефіцієнтом рангової кореляції Спірмена
(дівчата)

Тренінгове заняття для формування гендерної культури студентів

Наведений вправи для тренінгу сплановані таким чином, щоб спочатку розкрити поняття «гендер», «стать», далі - стереотипи, гендерні стереотипи, аспекти проблеми рівних прав і рівних можливостей представників обох статей. Учасники повинні зрозуміти, що таке дискримінація, сфери її прояву, як зароджуються гендерні стереотипи в сім'ї, знати зв'язок між гендерними стереотипами, дискримінацією та порушенням прав і свобод людини в різних сферах.

День 1

1. Анкетування ("Анкета першого рівня").
2. Вправа "Правила".
3. Вправа "Знайомство".
4. Вправа "Очікування".
5. Вправа "Мені подобаються люди".
6. Блок "Діалог":
 - "Сніжинки".
 - "Квадрат".
 - Характеристика чоловіка та жінки.
6. Міні-лекція "Гендер".
7. Вправа "Покажи фігуру".
8. Вправа "Стереотипи".
9. Вправа "Паростки гендера".

Запропонована "Анкета першого рівня" за допомогою якої можна визначити рівень обізнаності учасників з гендерної тематики.

Анкета № 1

Прочитайте уважно твердження і позначте варіант, який вважаєте правильним. Бажаємо успіхів.

1. Ви чітко можете визначити, що таке гендер?

так;

ні ;

є певні здогадки ;

2. Різниця між поняттями гендер та стать :

існує;

відсутня ;

не можу визначитися .

3. У школі хлопці та дівчата повинні мати рівний доступ до всіх програм з отримання трудових навичок (вміння шити, готувати, друкувати, працювати з технікою):

так;

ні;

не можу визначитися.

4. Відповідальність за здоров'я всієї сім'ї та виховання дітей має розподілятися між усіма дорослими членами сім'ї:

так;

ні, це у більшій мірі відповідальність жінки ;

ні, це у більшій мірі відповідальність чоловіка.

5. В організаціях де працюють чоловіки та жінки , обіймати керівні посади повинні чоловіки :

так;

необов'язково ;

в більшості випадків так і відбувається.

6. Соціальні ролі чоловіка та жінки , які існують в суспільстві, впливають на життя людей :

негативно ;

позитивно;

не можу визначитися .

7. Формування соціальних ролей відбувається:

в дитинстві;

в дорослому віці;

не можу визначитися .

8. Будь - які успішні дії в суспільстві, спрямовані проти дискримінації на підставі статі, повинні широко оприлюднюватися:

так;

ні;

не можу визначитися.

9. Чи зустрічали Ви випадки дискримінації на підставі статі (юнаки-дівчата) серед однолітків:

так;

ні;

не можу визначитися .

10. Як ви вважаєте, чи потрібно знайомити учнів старших класів з інформацією за темою «Гендер»:

було б непогано;

не можу визначитися

необов'язково.

11. Вкажіть, за шкалою, важливість для Вас особисто, інформації з теми «Гендер»:

1 2 3 4 5

12. Вкажіть, на які питання Вам було важко відповісти і чому ?

2.Вправа "Правила".

Приходити вчасно .

Конфіденційність(передбачає домовленість між учасниками про те, що особистісна інформація, яка може обговорюватися в ході роботи, не виноситься за межі групи).

Добровільність (кожен має право не брати участь в запропонованій вправі чи грі, якщо відчуває сильний дискомфорт, кожен також має право не відповідати на запитання).

Бути позитивним (ною).

Не критикувати.

Говорити коротко, по одному(одній), по черзі, не перебивати .

Говорити від свого власного "Я".

Проявляти рівну чуйність до осіб жіночої та чоловічої статі.

Виконувати правило "Піднятої руки" (для послідовності висловлювань).

Виконувати правило "Відкритих долонь" (якщо порушується якесь правило, то учасники показують відкриті долоні, не кажучи при цьому ніяких фраз оцінювання).

3. Вправи "Знайомство" та "Очікування"

Мета: увійти в тренінгову форму роботи, висловити мотивацію участі в роботі групи, познайомитися один(на) з одним(одною), з ведучим.

"Знайомство" - кожному по черзі назвати своє ім'я та розповісти історію свого імені в сім'ї.

"Очікування" - кожен записує свої очікування на вирізаних з кольорового паперу "зернах", які "засіюються", щоб в кінці тренінгу можна було побачити, як вони "проросли".

4. Вправа "Мені подобаються люди".

Мета: поглибити в учасників тренінгової групи знання про своїх товаришів, усунути психологічне напруження.

Тренер стає в центрі кола і називає якості людей чи зовнішні ознаки, які йому подобаються ("Мені подобаються люди, які чарівно посміхаються" тощо). Учасники, які підтримують це висловлювання повинні піднятися з свого місця і пересісти на інше, при цьому не можна сідати на стілець, який стоїть поряд. Далі веде гру та людина, яка не встигла зайняти вільне місце.

5. Блок "Діалог"

"Сніжинки" — кожному(ній) із учасників(ць) видається серветка, яку вони складають за інструкцією тренера. Потім проводиться обговорення отриманих "сніжинок", адже вони практично різні у всіх. Важливо це відмітити.

"Квадрат" - на дошку вивішується аркуш ватману, на якому намальовано великий квадрат, який в свою чергу теж поділено на 9 квадратів. Учасникам(цям) пропонується порахувати їх кількість. В обговоренні акцент робиться на тому, що всі люди індивідуальні, немає абсолютно однакових; всі сприймають інформацію виходячи з своїх індивідуальних особливостей, свого життєвого досвіду.

Характеристики жінок та чоловіків - всім пропонується індивідуально записати по 5 якостей, ознак, характеристик, які притаманні чоловікам, юнакам (в окрему колонку) та жінкам, дівчатам (теж в окрему колонку). Після індивідуальної роботи учасникам (цям) пропонується скласти загальний список рис, які належать завжди і тільки чоловікам та юнакам або жінкам та дівчатам. При обговоренні акцент робиться на тому, що якості, які

були названі для чоловіка (жінки) характерні для обох статей. Бажано підвести групу до висновку, що фізіологічні відмінності мають стійку належність до статевої групи.

6.Міні - лекція про гендер (поясніть значення термінів "гендер", "стать", розкажіть історію виникнення поняття "гендер", як "гендер" змінюється "в часі та просторі"(виходячи з обізнаності викладача з даної тематики).

Слово "гендер" вперше було використано в 70-ті роки нашого століття для опису соціально визначених характеристик чоловіків та жінок на відміну від біологічно визначених (стать). Розмежування цих понять стало надзвичайно актуальним, оскільки в соціумі рід занять кожної жінки й кожного чоловіка (або те, чого від них чекає суспільство), за винятком їхніх статевих функцій (так, у жінок це - вагітність, народження дитини та годування груддю), може змінитися і міняється з часом, а також залежно від змін суспільних та культурних факторів. Отож, щодо гендеру - термін може здаватися "незвичним", але саме поняття дуже тісно пов'язане з життям кожної людини. Можна сказати, що люди народжуються жіночої або чоловічої статі, а потім вчаться бути дівчатами або хлопцями, щоб згодом сформуватися у жінок та чоловіків, рівноправних членів суспільства. Гендер як поняття відноситься до соціально набутої поведінки і очікувань, які асоціюються з обома статями. Тому, в той час як чоловіча чи жіноча стать - це визначення біологічне, становлення жінки чи становлення чоловіка - процес культурологічний. Подібно расі і класу, гендер - це категорія соціальна, яка виникає у великому розмаїтті нашого життя і визначає наші суспільні стосунки з іншими людьми. Соціологи розрізняють стать і гендер для того, щоб зосередити увагу на тому, що гендер - "феномен культури, а не біології".

7. Вправа "Стереотипи" - робота проводиться в мікрогрупах. Учням пропонується згадати, що таке стереотип, які стереотипи вони знають стосовно жінок та чоловіків та записати їх на окремому аркуші паперу. Потім спікер мікрогрупи представляє їхню роботу. Наступний етап роботи полягає в тому, що вся група за допомогою методики "мозковий штурм" обговорює, чим небезпечні стереотипи для жінки та чоловіка на прикладі одного стереотипу для жінки та окремо для чоловіка.

Наприклад: стереотип "Жінка повинна добре готувати" (негативні наслідки стереотипу для чоловіка: обмануті очікування, непристосованість до життя та інше; негативні наслідки стереотипу для жінки: формування почуття провини, невпевненість, засудження з боку оточення та інше). Стереотип "Чоловік не повинен висловлювати свої почуття, чоловіки не плачуть" (негативні наслідки такого стереотипу для чоловіка: невміння висловлювати свої почуття, накопичення негативних емоцій, підвищення ризику вживання алкоголю, психологічні зриви та інше).

8. Вправа "Паростки гендера" - всім пропонується записати на вирізаних з кольорового паперу квітах своє поняття про гендер та те, як справдилися їх очікування .

День 2

Анкетування учнів ("Анкета другого рівня").

Вправа "Правила" (група розбивається на трійки - четвірки, кожній групі пропонується одне правило так, щоб не чули інші. Завдання: показати правило за допомогою міміки та жестів так, щоб інші учасники могли відгадати це правило).

Вправа "Знайомство" (проводиться завжди).

Вправа "Очікування" (проводиться завжди).

Робота в мікрогрупах "Розповідь про гендер".

Вправа "Фруктовий салат".

Міні - лекція "Від гендера до порушення прав людини".

Руханка.

Міні - лекція " Типи сімей"

Рольова гра "Погляньмо у дзеркало".

Підведення підсумків.

"Анкета другого рівня " пропонується для відстеження динаміки змін в уявленні про гендер.

Анкета № 2

1. Дайте чітке визначення поняття "Гендер". Гендер це:

2. Назвіть різницю між гендером та статтю.

3. Соціальні ролі чоловіка та жінки, які існують в суспільстві, впливають на життя людей:

негативно;

позитивно;

не можу визначитися.

4. Чи повинні чоловіки виправдовувати соціальні очікування - бути сильними, агресивними, конкурентноспроможними ?

так;

ні;

це вибір кожного чоловіка.

5. Бути домогосподаркою - це такий самий спосіб реалізувати себе, як і працювати.

так;

ні;

це вибір кожної жінки.

6. Які на вашу думку, в більшості, повинні бути жінки:

бізнес-леді;

жінки-господині, мати-берегині;

жінки - красуні, вродливі, емоційні;

це вибір кожної жінки.

7. Чи повинна жінка мати дітей, щоб реалізувати себе?

так;

не обов'язково;

важко відповісти.

8. Якщо робочих місць бракує, то чоловіки повинні мати більше прав на роботу, ніж жінки.

так;

ні;

в залежності від ситуації.

9. Чи впливають Ваші власні стереотипи на Ваше життя , роботу, навчання?

так;

ні;

важко відповісти.

10. Вкажіть, за шкалою, важливість для Вас особисто, інформації з теми "Гендер":

1 2 3 4 5

11. Вкажіть на які питання Вам було важко відповісти і чому?

2. Вправи "Правила", "Знайомство" , "Очікування" –бажано проводити на кожному окремому занятті. При цьому вправу "Знайомство" можна провести так: "Мене звать. . . + Я себе люблю і поважаю" (назвати свої позитивні якості характеру або зовнішні переваги, можна окремо ті, за які себе люблю та за які себе поважаю, якщо є труднощі, то презентувати хоча б одну характеристику).

3. Вправа "Розповідь про гендер" - всі учасники об'єднуються в мікрогрупи по три - чотири особи в залежності від кількості людей в

загальному колі. Кожен учасник розповідає про своє розуміння таких понять, як "Гендер", "Стать", "Гендерні стереотипи", "Гендерна рівність", "Гендерна справедливість" тощо.

4. Вправа "Фруктовий салат" — спочатку в загальному колі кожен учасник(ця) отримує назву якогось фрукту (персик, банан, апельсин, ананас), при цьому назву одного фрукту отримують три-чотири особи одночасно. Ведучий називає назву фрукту, наприклад, "банан". Всі, хто отримали цю назву повинні піднятися і помінятися місцями, сідати на сусідній стілець не можна, ведучий теж сідає на пустий стілець. Той учасник(ця), який не встиг зайняти вільний стілець далі веде гру. Також можна використовувати висловлювання "Фруктовий салат" - всі учасники піднімаються і пересідають на інший стілець.

5. Міні — лекція "Від гендеру до порушення прав людини" - основна ідея лекції показати, як взаємопов'язані поняття гендер, гендерні стереотипи, дискримінація чоловіка та жінки, виникнення насильства стосовно жінки та чоловіка, і як виходячи з усього цього, порушуються права людини. На цю лекцію потрібно підготувати роздатковий матеріал - "Міжнародну декларацію прав людини", "Конвенцію прав дитини", "Статті з Конституції України"(які викладені на гендерній основі, наприклад стаття 24).

6. Міні-лекція "Типи сімей" - основна ідея лекції надати інформацію про типи сімей, які існують (патріархальна сім'я, сім'я з нерівномірним розподілом праці, партнерська сім'я). Розповісти про гендерні стереотипи, які лежать в основі кожного з типів.

7. Рольова гра "Погляньмо у дзеркало" - формується декілька невеличких груп (по три-чотири особи), і дається завдання виконати роль, граючи особу протилежної статі. Одній групі пропонується зіграти сценку з

життя партнерської сім'ї, іншій - сценку з життя патріархальної сім'ї (де домашні соціальні ролі чітко поділені), іншій - сценку з життя сім'ї з нерівномірним розподілом праці (де основну хатню працю і "жіночу" і "чоловічу" виконує жінка). Після гри запитується, як почували себе актори і глядачі, які у них є думки, чи швидко і просто долаються гендерні стереотипи. Під час обговорення важливо вислухати всі думки.

Підведення підсумків — обов'язкова вправа, яка робиться на кожному з тренінгів.

День 3

Анкетування ("Анкета третього рівня").

Вправа "Правила".

Вправа "Знайомство" ("Мій герб").

Вправа "Очікування".

Вправа "Вивчення випадку".

Міні-лекція "Про гендерну рівність в школі та суспільстві".

Вправа "Випадок з життя".

Вправа "Дерево гендерної рівності".

Підведення підсумків.

1. "Анкета третього рівня" - за допомогою якої можна відстежити динаміку знань з гендерної тематики та зробити висновок про засвоєння матеріалу.

Анкета № 3

Шановні друзі! Дайте, по можливості, повну відповідь на запитання.

1. Дайте визначення поняття "Гендер". Гендер — це ...
2. Назвіть різницю між гендером і статтю.
3. Назвіть гендерні стереотипи, які ви знаєте.

4. Назвіть приклади гендерної дискримінації у нашому житті.

5. Для чого потрібна гендерна рівність?

6. Ви знаєте свої права як людини?

Так

Ні

Деякі

А що, я маю права?

7. Перерахуйте права, які ви знаєте.

8. Які негативні стереотипи і як впливають на Вашу повагу до іншої статі? Якщо не впливають(або впливають), то чому (як)?

9. Чи змінився Ваш світогляд (якщо так, то як) після участі у тренінгах з гендерної тематики.

10. Вкажіть за шкалою, як Ви оцінюєте особисто інформацію з теми "Гендер":

1 2 3 4 5

11. Вкажіть на які питання Вам було важко відповісти і чому?

2. Вправа "Знайомство" ("Герб"). Кожному учаснику потрібно створити свій власний герб (художня досконалість герба - не головне), який відобразить його родину, основне заняття, інтереси та мету в житті. Після завершення роботи учасники репрезентують свої герби.

Перед виконанням цієї вправи доцільно привернути увагу учасниць і учасників до нашого минулого, коли окремі міста, цілі регіони, навіть окремі родини мали власні герби. Що означала символіка цих гербів? Насамперед - це ті найвищі чесноти, моральні цінності, котрі окрема родина чи ціла громада вважала основною.

По завершенню творчого процесу попросіть розповісти про свої герби. Залежно від наявного часу, розмірів групи, інших складових можна розповідати про весь герб, частини герба на вибір ведучого чи учасників. Спитайте, що відчували учасники і учасниці, коли малювали герб? Коли

розповідали про них? Для чого ми робили цю вправу? Для чого її треба робити? Які з віконець було складно малювати? Чому? Які складніше? Чому?

3. Вправа "Вивчення випадку" (щодо реалізації та порушення прав людини, записаних у Загальній Декларації прав людини). Прочитайте разом з учасниками (цями) випадок (візьміть випадок, де порушуються права жінки на роботі). Проаналізуйте проблему прав людини, наведену у випадку, і перелічіть ці права з посиланням на Загальну декларацію прав людини. Які положення декларації порушені (№,№), які положення реалізовані (№,№).

4. Міні-лекція "Гендерна рівність в суспільстві та гендерна рівність в навчальному закладі".

Гендерна рівність - це процес справедливого ставлення до жінок і чоловіків (справедливість веде до рівноправності). Незважаючи на те, що принцип рівності жінок і чоловіків були визнані як Хартією ООН в 1945 році, так і Загальною Декларацією прав людини, прийнятою ООН 1948 року, більшість з тих, хто мав прогнозувати і впливати на процеси розвитку, не повністю врахували участь жінок. Усвідомлення змінювалося поступово, й це можна простежити на прикладі документів та заходів ООН: 1949 - Конвенція про заборону торгівлі людьми та експлуатації проституції третіми особами; 1951 - рівна оплата працюючим чоловікам та жінкам за роботу рівної вартості; 1972 - вирішено проголосити 1975 рік - Міжнародним роком Жінки, який розпочав Десятиріччя жінки під егідою ООН; 1985 - завершення Десятиріччя жінки, конференція в Найробі, підсумком якої стали всесвітньо відомі "Прогресивні стратегії". 1995 - Всесвітня Жіноча Конференція ООН в Китаї.

Чоловіки часто вважають, що "справжні чоловіки" мають "владарювати" над жінками. Але, наприклад в Кенії, народилося гасло "Справжній чоловік підтримує жіночий прогрес".

5. Вправа "Вивчення випадку" - із загальної групи сформууйте малі групи і попросіть в кожній згадати реальний випадок порушення гендерної рівності в навчальному закладі та розіграти сценку на основі цього випадку. Запитайте про почуття та думки які виникали. Для чого ми робили цю вправу? Обговоріть гендерні стереотипи, які існують в навчальних закладах, та чому вони виникають. Наприклад: для дівчат недоцільна серйозна освіта; юнаки не повинні носити довге волосся; дівчата повинні бути милі та скромні; всі свої амбіції дівчата повинні направляти тільки на материнство; точні предмети краще знають юнаки, тому їм доцільніше займатися саме ними; бесіди про планування сім'ї, відвідування гінекологів, потрібні більше дівчатам.

6. Вправа "Дерево "гендерної рівності" - усіх учасників та учасниць об'єднайте у малі групи. Запропонуйте кожній групі намалювати на великому аркуші ватману дерево і написати, що можна віднести до коріння, стовбуру і листя, де: коріння - це гендерно-чутливі цінності та підходи, яких слід дотримуватися в суспільстві; стовбур - гендерно-чутливі і гендерно-рівні політика, система, процедура та програми, які можна використовувати; листя - гендерно-чутливі поведінка і практика. Кожна група репрезентує своє дерево.

7. Підбиття підсумків.